Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 10 ИЮНЬ, 1989 ШУ. ★ № 69 (7727). ★ Мах 3 кеп.

СССР ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ СЪЕЗДЕ

МОСКВА. (ТАСС). Кхы а массехк дош дийцар СССР халкъа депутатий Съезде. ДукхагIбараш раьза а болаш Съездо чIоагIвир СССР Министрий Совета Председателалла Н. И. Рыжков, цо чIоагIа депутаташта баркал а аьлар цар шийх тешам болларах.

СССР Лакхехьарча суда председателалла чIоагIвир Е. А. Смоленцев, СССР Керттерча паччахьалкхен арбитралла — Ю. Г. Матвеев, СССР халкъа тIахьожама Комитета Председателалла — Г. В. Колбин, СССР Генеральни прокуроралла — А. Я. Сухарев.

9 июне Iуйрийнарча заседане депутаташа чакхъдаькхар СССР чурчеи арахьарчеи политика керттерча лостамех дола дош Советски правительства бергболча балха программеи ювцалга. Дош хаддаш къамаьл де а хаттараштa жоп дала а дош делар СССР Министрий Совета Председатела Н. И. Рыжкова.

Заседани чакхйоаллаш къамаьл дир СССР Лакхехьарча Совета Председатела М. С. Горбачева.

МОСКВА. СССР халкъа депутатий Съезд. СУРТА ТIА: голосовани еш ба депутаташ.

(ТАСС фотохроника).

ЧIОАГIА, ПРИНЦИПИАЛЬНИ ПОЗИЦЕШ ЙОЛАШ

СССР Лакхехьарча Совета Союза Советеи Къамий Советеи 7 июне цхьана яьча сайрийнарча заседане дIахо дийцар деи повестка дешаш.

СССР Лакхехьарча Совета Председатела **М. С. Горбачева** предложени оттайир СССР Лакхехьарча суда председателалла, хIанз РСФСР Лакхехьарча суда председатель вола Е. А. Смоленцев, харжа аьнна.

Лакхехьарча суда, аьлар М. С. Горбачева, керте латта веза доллача хIамах кхеташ вола, дика кийчо йоккха опыт йола саг. Правосуде вай органий лоархIам хадданза дегIабоагIа, хIана аьлча правови паччахьалкхенга долхаш да вай. Цудухьа, хетаргахьа, вай лаьца никъ нийса ба.

Е. А. Смоленцев дика бовзаш ва СССР Лакхехьарча суда болх, массехк шера цига болх баьб цо. 1972 шера денз 1977 шерага кхаччалца из — СССР Лакхехьарча суда член, СССР Лакхехьарча суда уголовни дешашта йолча судебни коллеге председатель, хIаьта 1977 шера денз 1987 шерага кхаччалца — СССР Лакхехьарча суда председатела заместитель.

Трибуна тIа — **Е. А. Смоленцев**. Цо жоп лу депутаташа телача дукхача хаттараштa.

ДукхагIбараш раьза а болаш Е. А. Смоленцев хорж СССР Лакхехьарча суда председателалла.

СССР Лакхехьарча Совета Председатела **М. С. Горбачева** предложени лу СССР Керттера паччахьалкхен арбитралла хIанз Украински ССР керттера паччахьалкхен арбитр вола Ю. Г. Матвеев хьожаве.

Ю. Г. Матвеева жоп делар депутатий хаттараштa.

Депутаташа раьза а болаш Ю. Г. Матвеев хьожаву СССР Керттерча паччахьалкхен арбитралла.

М. С. Горбачева предложени оттаю СССР Генеральни прокуроралла А. Я. Сухарев хьожаве.

А. Я. Сухарев трибуна тIа воал депутатий хаттараштa жоп дала.

СССР Генеральни прокурора посте вахийтара йола А. Я. Сухарева кандидатура ювцаш дакъа лаьцар депутаташа **В. А. Ярина, Ю. В. Голика, А. Д. Меликова, Ф. М. Бурлацке, И. Н. Грязина, Н. А. Крюченковас, кхычар.**

ДукхагIбараш раьза а болаш СССР Лакхехьарча Совето А. Я. Сухарев хьожаву СССР Генеральни прокуроралла.

Депутаташа голосовани а еш тIайийцар СССР Лакхехьарча Совета укх тайпара комитеташ вIашагIйохкара хьакъехьара решени:

дунен халкъашта юкъерча гIулакхашта;

обороней паччахьалкхен кхерамзлени дешашта;

халкъа депутатий Советий балха тIа управлении самоуправлении дегIайоалаяра дешашта;

экономически реформа дешашта;

аграрни дешаштеи кхачан дешаштеи;

гIишлони архитектураи дешашта;

Iилман, халкъа образоване, культуреи кхетам баларен дешашта;

халкъа унахцIено лорара;

кхалнаьха гIулакхашта, дезал, ноанал, берал лорадара;

ветеранийн инвалидийн гIулакхашта;

кагирхой гIулакхашта;

экологен Iалама ресурсех рационально пайда эцарен дешашта;

гласноста, гражданий бокъонаштеи дехараштеи.

СССР Лакхехьарча Совето тIайийцар Узбекски республикагарча СССР халкъа депутатех йола делегаци цу республике сихха дIаяхийтарах йола решени, цига СССР Лакхехьарча Совета цIерагIа укхаза этта хьал тоадара республикански органашта цо гIо дердолаш.

Союза Советеи Къамий Советеи цхьана яь заседани дIакъайлар.

(ТАСС).

Дувцараш лоархIаме дешаш да

КЪАМАЬЛАШКАРА—ГIУЛАКХАШКА

Со дог тийша ва СССР халкъа депутатий Съезд берригача советски наьха уйлаш тIаувзаш йолга. Цхьаболча депутаташа ду къамаьлаш обществона хетараш чулоацаш да. Къайле яц, нийслу тIагIолла къамаьл дувца ораторaш. Цхьабанкъда, Съезде хулар моллагIча бесса дале а, демократе бокъонца йола урок я из.

Сона хетачох, хьалха СССР Лакхехьарча Совета депутат хиннача сага тамашийна хет съездий Кремлевски Двореце укх деношка хулаш латтар. Царех цаI ва химически реагенташ еча Карабулакски завода слесарий бригадир Храмов Петр Викторович. Ше депутат волча шерашка, советски делегаце мугIарашка а волаш, из хиннав Чехословаке, ФРГ.

— Дувца дезаш а дац, — йоах цо, — Москве дIайода Съезд ший тайпара я. Сона дагаягIац дегIаахар сеца лаьттача шерашка цу тайпара дискуссеш хинна ха. Депутаташа дувцар тайп-тайпара а вIашдухьленаш йолаш а да. Юххера бакъахьара никъ корабоагIа царна. Дагаух сона цу хана Лакхехьарча Совета палатай заседанешка хинна хьал. ХьалхагIе а «могадь» къамаьл мара де бокъо йолаш вацар цхьаь цаI депутат. Тахан моллагIвар а трибуна тIа вала таро йолаш ва. Цу хана берригаш «цхьандагара» бар, цар керттера гIулакх кулгаш хьалъийдар лоархIар. Доазол арахьарча мехкашка волаш, цигарча наьха хьал-таро гуш, дагаухар сона вай цIагIара гIулакхаш. Бакъдар ала деза, баха ховш бар цигара нах.

Храмова дувц цхьабола депутаташ шоашта реклама е гIерташ хиларах. Советски наьха хьашташ шоллагIча аргIагIа увттаду цар. Къамаьлаша новкъостал дергдац, талонаш дIаяха, дувлийта гIалаташ тоаде. Демократи доазонаш долаш йолга кхета а деш, гIулакх де деза. Иштта уйла йолаш ва хIаравар.

А. СИНЧИНОВ,
химически реагенташ еча Карабулакски завода ПТО начальник.

ДАГАРА ЯРГIЙОАЦА СЪЕЗД

Укх массехк дийнахьа Москверча Кремлевски Дворецана тIера балац советски наьха теркам. Вешта, цунга ладувгIаш, хьожаш-м деррига дуне а да. Сона сайна, бакъдар аьлча, халкъа депутаташ селла майра, селла кIоарга халкъа дагардар дIакхайкадулургдолаш бий а хайнадац.

Социальнии къамашта юкъерен гIулакхаш хьалхарча плане да аьнна хет сона Съезда оазаца. Хила а доагIа из иштта. Вайх хIара сага эггара хьалха эшар да: фусами хьашеи. Таро йола фусам ца хилча хьаша чуэца а дог дагIац. Ишта да къамашта юкъера хьоашал, дотгагIал, безам а. Царга хьежжа леларгда кхы мел дола гIулакхаш а. Социальни нийсхал, правовой бокъоний нийсхал а эш къамашта а съезде дувццача тайпара из зIамига дале а доккха дале а, ший паччахьалкхен доал эшаш да. Из ца хилча — фу бокъо хургья цун?

Уж дешаш да депутаташа съезде дукхагIа теркам тIабохийтараш. Политически, социальни, правовой бокъонаш а хилча, хIаьта дика вIашагIъелла экономически механизм а хилча — рузкъа хилийта, из хьаде-м хала дац. Сона дика хет ахархой кортамукъале а кулгаш а мукъадаха хIанзалца царна яьхкача административно-тIатоIама баргалех, яхаш депутаташа хьадехаш а. Вайна гуш ма дий хIанз а уж баргалаш бокъонца хьа ца хецаенналга. Къаьстта сиха ясета езар уж кхачан программа кхоачашъеча.

ХIаьта а из эргало бокъонца хила а хинна чакхчакхъяларга хьежаш дагIа йишъяц вай. Хьалха хинначул а сутарагIа хьаде деза хIама. Оаха тхоай коллективе а лерхIац из кхыча тайпара.

Тха керттера декхар да — лаьтта мец ца далийтар, цун хьоанал кхоача ца ялийтар а хIаьта хьувкъам са доахкача хIамаех лорабар а. Из декхар тхона хIанзарчоа кхоачаш а дулу. Из хьахьокх укх деношка тхона деннача дезача совгIато а. Из я республика Госагропромеи профсоюза обкомо президиумеи Сийлен вымпел. Цул совгIа, 1000 сом премн а еннай тхона. Иштта я дIадахача шера оаха тхоай района кхашка баьча балха итог. Шера 80 эзар тонн мара ца йоагIача 100 тонн органически удобренеш кхашка йихьай оаха. ХIаьта минеральни удобренешца лаьтта хьаьдара план а кхоачашъяьй 11 эзар гектар лаьтта уж дIа а теха.

Цу къахьегама темпаш тIара ца боалаш болх беш ба тха аграрникаш укх шера а. Тхоай дикагIа болча механизаторашта юкъера цхьабарий цIераш ца яьхача Iелац со, уж толамаш дувцача хана. Тха агрохимпром вIашагIъеллачахьа цIаккха къахьегама эшам ца беш хьайоагIа тха керттера механизированни комплексни отряд. Цунна кулгал деш ва районе вовзаш вола къаьна механизатор Беков Iаддал-Къаьдар. Из отряд я керттерча даькъе деррига тха гIулакхаш хьаллоаттадер а. Районе дIахезай цу отрядаца болх беш болча дукхача механизаторий цIераш а. Царех ба: бульдозерист Оздоев Iийса, экскаваторщик Плиев Дауд, наладчик Тумгоев Аслангири, кхыбараш.

Тхо теш тахан вай мехко шийна хьалхашка увттаду дехараш кхоачашде низ болаш тхоай коллектив хургхиларах а хIаьта хIанз болх беш йолча СССР-а халкъа депутатий Съездо ахархой дагардар котдоала наькъаш белгалдергхиларах а.

М. ОЗДОЕВА,
Назрановски районерча «Назраньагропромхимни» яхача объединене керттера экономист.

СОНА ХЕТАР

Берригача советски наьха теркам укх деношка Москве болх беча СССР халкъа депутатий Съездаца ба. ХIана аьлча, нах дикача хувцамашка дог доахаш ба. Цудухьа са дог-уйла а съездаца я. Иштта майрра гуччахьа къамаьл де йиш йолаш хиннаяц вай мехка хьалха мел хинна съездаш. Депутаташа хьалийю проблемаш чIоагIа лоархIаме я. Цар къамаьлаша хьахьокх, мел дукха кхоачамбоацараш хиннад вай вахаре. Эггара хьалхарча даькъе сона гучадаьннар да, цхьабола кулгалхой бехктокхаме боацаш хилар бахьан долаш вай экономика эшаенна хилар. ГIулакх тоадара де мел дезараш хьеду къамаьл деш болча депутаташа.

Са дего къоабал а деш тIайийцар, се нана хиларах тарра, болх беш болча ноаной балха ди 4 сахьатага кхаччалца лоацде деза, дукха бераш долча дезала паччахьалхено еш йола йоакхо дукхагIа хила еза, яхаш айдаь дешаш.

Кхы цхьаькха а да, вай кхоабаш болча ахархошта паччахьалкхено еш йола йоакхо овлангара хувца еза аьнна халкъа депутаташа Съезде дийца дешаш бакъахьа хет сона.

Из иштта хила а деза. ХIана аьлча цун бехкагIа а доацаш, ахархочун байна безам лаьттана тIа ца берзабича даргдац. Вай хьахургйолча тIехьено могийтаргдац вайна хIанз лаьттанца вай боаца безам.

М. АХРИЕВА,
цIен-нана.

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА СОЦАМ

СССР Лакхехьарча суда председатель харжарах

СССР Лакхехьарча Совето СОЦАМ БУ:
СССР Лакхехьарча Суда председателалла новкъост СМОЛЕНЦЕВ Евгений Алексеевич харжа.

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА СОЦАМ

СССР Керттера паччахьалкхен арбитр хьожаварах

СССР Лакхехьарча Совето СОЦАМ БУ:
СССР Керттера паччахьалкхен арбитралла новкъост МАТВЕЕВ Юрий Геннадиевич хьожаве.

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА СОЦАМ

СССР Генеральни прокурор хьожаварах

СССР Лакхехьарча Совето СОЦАМ БУ:
СССР Генеральни прокуроралла новкъост СУХАРЕВ Александр Яковлевич хьожаве.

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА КЪАМИЙ СОВЕТА СОЦАМ

Къамий Совета массазарча комиссех

Къамий Совето СОЦАМ БУ:
Къамий Совете ераш массазара комиссеш вIашагIйохка:
Къаман политикахи къамашта юкъерча гIулакхехи йола комисси;
Союзнии автономнии республикаш, автономни областаши округаши социальнии экономически дегIакхуvлара дешаех йола комисси;
Халкъа эшача товарехи торговлехи, наха коммунально - бытовни иштта кхыдолен гIулакхаш дарах йола комисси;
Культура, мотт, къамаии интернациональнии традицеш дегIакхуvлареи исторически юкедисар лорадарен дешаех йола комисси.

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА СОЦАМ

СССР Лакхехьарча Совета Комитетех

Советски Социалистически Республикай Союза Лакхехьарча Совето СОЦАМ БУ:
1. СССР Лакхехьарча Совета ер комитеташ вIашагIйохка:
Дунен халкъашта юкъерча гIулакхех йола Комитет;
Оборонан паччахьалкхен кхерамзлени дешаех йола Комитет;
Законодательства, законностеи правопорядкан дешаех йола Комитет;
Халкъа депутатий Совета балха, управлении самоуправлении дегIакхувлара дешаех йола Комитет;
Экономически реформа дешаех йола Комитет;
Аграрни дешаехи кхачан дешаехи йола Комитет;
ГIишлош хьалъяреи архитектуран дешаех йола Комитет;
Iилмахи халкъа дешарахи, культурахи кхетам баларахи йола Комитет;
Халкъа унахцIено лораярах йола Комитет;
Кхалнаьха гIулакхехи дезал, ноанали берали лорадарахи йола Комитет;
Ветеранийи инвалидийи гIулакхех йола Комитет;
Кагирхой гIулакхех йола Комитет;
Экологеи Iалама ресурсех рационально пайда эцареи дешаех йола Комитет;
Гласноста, гражданий бокъонийи дехарийи дешаех йола Комитет.
Гласноста, гражданий бокъонийн дехарийн дешаех йола правови акт тIаэцналца СССР Лакхехьарча Совета комитеташта дIадоаржаде СССР Лакхехьарча Совета Союза Советеи Къамий Советеи массазарча комиссех йолча положене балха керттерча принципий, порядка, цар бокъоний, декхарий даькъах пайда эцалга.

СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКАЙ СОЮЗА ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ СЪЕЗДА СОЦАМ

СССР Министрий Совета Председатель чIоагIварах

СССР халкъа депутатий Съездо СОЦАМ БУ:
СССР Министрий Совета Председателалла новкъост РЫЖКОВ Николай Иванович чIоагIве.

Рыжков Николай Иванович

Рыжков Николай Иванович ваьв 1929 шера 28 сентябре Донецки областа Дзержински района Дылеевка яхача юрта болхлочун дезале. 1950 шера Краматорски машиностроительни техникум чакхъяьккхай, 1959 шера — С. М. Кирова цIерагIа Уральски политехнически институт. 1956 шера денз КПСС член ва.

Къахьега волавеннав 1950 шера «Уралмаше» сменни мастер волаш. ТIехьа тIадоагIача шерашка болх баьб цу заводе пролета начальник, цеха начальник, керттера сварщик, директора заместитель, хIаьта 1965 шера денз керттера инженер волаш. 1970 шера денз С. Орджоникидзе цIерагIча Уральски еза-йоккхача машиностроене завода директор, 1971 — 1975 шерашка «Уралмаш» яхача производственни объединене генеральни директор. 1975 шера денз СССР езачеи транспортнии машиностроене министра хьалхара заместитель, хIаьта 1979 шера денз СССР Госплана председатела хьалхара заместитель. 1982 шера ноябре денз КПСС ЦК секретарь, цу цхьан ханна 1982 — 1985 шерашка КПСС ЦК Экономически отдела заведующи.

1985 шера сентябрь бетта СССР Министрий Совета Председателалла хьожаваьв. СССР Лакхехьарча Совета нийслагIча — цхьайтталагIча созывай депутат хиннав. СССР халкъа депутат ва. РСФСР Лакхехьарча Совета депутат ва.

1981 шера денз КПСС Центральни Комитета член. КПСС XXIV, XXVI, XXVII съездийн XIX Еррнгсоюзни конференцеи делегат. 1985 шера апреле хержав КПСС ЦК Политбюро членалла.

1989 шера 7 июне СССР Лакхехьарча Совето СССР Министрий Совета Председателалла хьожаваьв, хIаьта 8 июне СССР халкъий депутатий Съездо цу балха тIа чIоагIваьв.

Ленина ши орден, Октябрьски Революце орден, Къахьегама ЦIеча Байракха ши орден, медалаш еннай цунна. СССР Паччахьалкхен преме шоэза лауреат ва.

Н. И. Рыжков перестройка политика а советски общество кердаяккхар а тешаме хьаллоацар ва, демократи, гласность, мехка экономически реформеи политически процесси дIайоаржаяра дешаш къестадеча принципиальни позице тIа латт.

СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКАЙ СОЮЗА ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ СЪЕЗДА СОЦАМ

СССР Лакхехьарча суда председатель чIоагIварах

СССР халкъа депутатий Съездо СОЦАМ БУ:
СССР Лакхехьарча Суда председателалла новкъост СМОЛЕНЦЕВ Евгений Алексеевич чIоагIве.

СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКАЙ СОЮЗА ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ СЪЕЗДА СОЦАМ

СССР Керттера паччахьалкхен арбитр чIоагIварах

СССР халкъа депутатий Съездо СОЦАМ БУ:
СССР Керттера паччахьалкхен арбитралла новкъост МАТВЕЕВ Юрий Геннадиевич чIоагIве.

СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКАЙ СОЮЗА ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ СЪЕЗДА СОЦАМ

Халкъа тIахьожама Комитета председатель чIоагIварах

СССР халкъа депутатий Съездо СОЦАМ БУ:
СССР халкъа тIахьожама Комитета председателалла новкъост КОЛБИН Геннадий Васильевич чIоагIве.

СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКАЙ СОЮЗА ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙ СЪЕЗДА СОЦАМ

СССР Генеральни прокурор чIоагIварах

СССР халкъа депутатий Съездо СОЦАМ БУ:
СССР Генеральни прокуроралла новкъост СУХАРЕВ Александр Яковлевич чIоагIве.

1989 шера пхе бетта республика промышленносто баьча балхах

1989 шера январе—мае паччахьалкхен заказашкен юкъарчал доаццаш долча бувзамашкен хьежжа продукцена поставкаш яра договорни декхараш ерриге республика хьайийцача 98,3 процент кхоачашдаьд. ДІадахача шера цу юкъа кхоачашдаьраш 97,1 процент мара доацача.

Договорни дисциплина толхаьйй 25,4 процент йолча предприятешен объединенешен, цар потребителашта дІа ца йохьийташ йисай 13,1 миллион сома маьха продукци (1988 шера январе—мае договорни дисциплина толхаьраш хилар 19,7 процент предприятешн объединенешн, цар потребителашта дІа ца йохьийташ йисар 23,3 миллион сома маьха продукци).

Промышленни продукци хьаяр 1989 шера пхе бетта соахка цу юкъа хинначул 0,4 процент дукхагІа хиннад.

Республика бІарчча промышленность хьайийцача продукцена поставкаш яра декхараш кхоачашдара, продукце боарам дегІаахара темпаш (балхаш, даь гІулакхаш) хьахьокх укх даннеша:

	Договорни декхараш кхоачашдар			
	план кхоачашьяра процент	дІа ца йохьийташ йиса продукци	Договорни декхараш кхоачаш ца даь предприятеш	Продукце боарам дегІаахара темп
Ерригa а республике гІолла	98,3	13069	25,4	100,4
Союзни доалахьара промышленность	98,9	6460	33,3	100,3
Республикански доалахьара промышленность	96,6	6609	22,9	100,8
цу даькъе:				
НГІАССР Министрий Совета чуйоагІа промышленность	97,0	879	25	96,3

Паччахьалкхен приемка хьалашка болх беча промышленноста предприятешка 1989 шера январе—мае цкъа хьаелча хьа ца эцаш йиса продукци дукха хІама ца эшшаш 4 процент я, ер шу доладелча денз брак яь продукци 24 эзар сома маьха я.

Биззача боарамагІа договорни декхараш кхоачаш а даьд производства боарам дегІабоалабелга Іалаш а даьд Ачхой-Мартановски, Урус-Мартановски районий промышленни предприятеша.

Договорни декхарех поставкаш яра боарам юкъера лаьрхІача республикерчул лохагІа ба Шалински районе (94,4 проц.), Назрановски районе (92,0 проц.), Наурски районе (97,8 проц.), Сунженски районе (97,2 проц.), Советски районе (68,1 проц.).

Продукцена поставкаш яра даькъе эггара чІоагІагІа тІехьаюсачарех я «Грознефтеоргсинтез» производственни объединени (4,1 миллион сом), «Чеченингушстройматериалы» производственни объединени (0,8 миллион сом), цементни завод (0,7 миллион сом), швейни производственни объединени (0,9 миллион сом), Назрановски трикотажни фабрика (1,9 миллион сом), Аргунски хьоар доаккха завод (1,3 миллион сом).

1989 шера январе—мае республикерча мехкдаьттахоша паччахьалкхен заказех лаьрхІачул тІех даькхад 47 эзар тонн мехкдаьтта (конденсат а тІехьа дІалаьрхІача), 55 миллион кубически метр газ.

Мехкдаьтта аппаратура, АПК-на лаьрхІа технологически оборудовани, медтехника изделеш, тракторни прицепаш, цемент арахецара оттаяь заданеш а толамца кхоачашьяьй.

Цунца цхьана полиэтилен, пластмассовни изделеш, машинаш, хьайбай боахама йола оборудовани, етта кирпишк, вІашагІхетта аьшкбетон арахецараш, хьу хьаара озаран оттаяь заданеш кхоачашъяьяц.

ДІабахача пхе бетта халкъа эша товараш арахийцад (корта бохабеш долча малларий мах боацаш) 200,9 миллион сома маьха е 1988 шера январе—мае арахийцарел 4,1 миллион сома маьха дукхагІа.

Кхачан продукташ арахецилга дегІаденад кхо миллион сома маьха.

Уж арахецара оттаяь хинна заданеш 106,2 процент кхоачашъяьй.

Продукце керттера тайпаш хьадар хьахьокх укх даннеша:

	1989 шера январе-мае хьадаьраш	План кхоачашъяра процент	1989 ш. январь-май 1988 ш. январаца-майца нийсбича — процентаща
Паччахьалкхен ресурсех даькхха дулх I категорех йола субпродукташ а тІехьа дІалаьрхІача — эзар тонн	4,7	115,6	113,6
Колбасни изделеш — эзар тонн	2,5	90,8	89,3
Мерзача шурий продукци (паччахьалкхен ресурсай бІйдалах льккхар) — эзар тонн	35,1	106,1	103,6
Хьаьна нахчаш — тонн	793	110,9	90,0
Ганарий даьтта — эзар тонн	2,1	147,7	101,4
Кондитерски изделеш — эзар тонн	4,6	109,4	110,9
Макаронни изделеш — эзар тонн	2,8	103,9	104,2
Консерваш — млн. условни банка	65,6	112,6	106,9
цу даькъе:			
Сомий сокаш	50,9	109,8	105,8
Корта бохабеш доаца малараш — эзар дал	571	101,4	98,9

Халкъа эшача кхачан доацача товарий паччахьалкхен заказ кхоачашдаьд 107,0 процент, уж хьадаьд соахка цу юкъа даьрел цхьа процент дукхагІа.

Бахача наха лаьрхІа кхачан доаца товараш арахецача ерригача предприятеех пхе бетта задани кхоачашъяьяц хІара пхелагІча предприяте.

Кхачан доаца товараш хьадар хьахьокх укх даннеша:

	1989 ш. январь-май	План кхоачашъяра процент	1989 ш. январь-май 1988 ш. январаца-майца нийсбича — процентаща
Мебель (рознични маьхех) — эзар сом	14959	122,7	118,9
Бумажно-беловй товараш (рознични маьхех) — эзар сом	63	105,0	94
Бытовой химе товараш (рознични маьхех) — эзар сом	3637	85,7	122,7
Чухьнахьа дувхаду барзкъаш, тІехьнахьа дувхаду пазата барзкъаш — эзар	4958	91,7	109,8
Чулочно-носочни изделеш — эзар пар	187	155,8	125,5
Швейни изделеш — эзар сом НСО-х	3518	91,9	91,3
Кога тІирс — эзар пар	1017	101,5	97,3

Кагирхоштен бокъхагІбараштен эша товараш хьадара пхе бетта задани керттерча даькъе кхоачашъяьй. Цхьабакъда, цу товарий хьакъехьара хьашташ дизза кхоачашдац.

СТАТИСТИКА НОХЧ-ГІАЛГІАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ УПРАВЛЕНИ.

СССР 50 шу дизара цІерагІча Грозненски химически завода цехий химикаша шерра социалистически яхь йоаржаьй укх шера шоаш тІаийца доккхий декхараш ханал хьалха кхоачашдара. Шоай чурча таронехи кхоачамехи бизза пайда а ийбеш, цу яхье укх тІеххьарча хана хадданза хьалхалаттарех ба коммунист Максимилианов Виталий Владимирович керте латтача № 132 йолча цеха химикаш. Цун кертердар да царна юкъера социалистически яхьи цар къахьегами кхетамца кулгалхочо вІаштІехьбаккхар, шийи декхараш цІена кхоачаш а деш, доаггІаш дар болхлошкара цо хьадехаш хилар.

Шоай цеха болх тоабара Виталий Владимировича ког гІортолга а еш, даим яхье хьалха латташи башха-дика производственникаш лоархІаши бола болхлой дукха ба цехе. Царех ба «Б» яхача сменера компрессорий машинист Д. Иванов, аппаратчик З. Гаймирзаева, йоккхагІйола аппаратчик Т. Ордин. Кагирхой хьехамчаш лоархІаш ба уж. Шоай балхах тІехдика кхетача цар нагахьа шу дІададхийтац цаІ-шиъ химик ца кийчвеш. Къона кадраш кхею пхьоале, аьнна цІи дІаяхай смена коллективах. Технологически режим цар шоай бехкагІа толхаяь, цкъа цІийбала бнйзабац цар шоай новкъосташта, цеха кулгалхошта хьалхашка. Долче, цар кийчъеш мел йола продукци ГОСТ-о, технически хьалаша дІа ма деххара я.

СУРТА ТІА: (аьрдехьара аьттехьа) компрессорий машинист Д. Иванов, йоккхагІйола аппаратчик Т. Ордин, аппаратчица З. Гаймирзаева.

В. ЮНЦЕВИЧА сурт.

ДОАЛ ДЕ РУЗКЪАНА

Наурски района Іалам лорадара йолча комитето укх деношка чакхъяьккхар «1990 шерага кхаччалца эродированни йола дьгІенаш меттаоттаяран царех пайда эцалга тоадараи де дезарех» яха рейд. Цо хьахьеккар района боахамашка: Ленина цІерагІча, «Красное знамя», «Россия» яха колхозашка, «Терский», «Притерский» яхача совхозашка из болх тесса биталга.

БоаггІача бесса тІахьожам лоаттабац районе мехлесхоза, межлесхоза, лугомелиоративни стане коллективаша беча балха. Цу организацешка дукха хІама даьдац даьгІенаш дийнъяра, цар луш бола пайда алсамбаккхара. Масала, мехлесхозо мела чакхйоах Тийрка йисте йола хьунаш лораяра тІаерзаяь мероприятеш. Мишта тедийта йиш я укхазара гаьнаш, гобаькха бурунни аренаш хилча? ХІаьта хи йистера наж геттара ниілхьеннай, кастта вІалла йоацаш дІаяла тарлуш я из.

Комитето соцам тІаийцаб из хьал дІадаккхара, хин бассейн лораяра эша гІулакхаш чакхдаха. Гаьнаш теда бокъо ла Тийрка берда йистерча 400 метрал гаргагІа йолча моттигашка.

Я. БУЛАТОВ.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совете

Хоам баь ма хиллара, 1989 шера 14 июне республика Лакхехьарча Совета аргІанара 11-гІа сесси хургья. Цига дувца оттадеш да гонахьара Іалам лорадечен Іаламан ресурсех дикагІа пайда эцачен даькъе НГІАССР советскии боахамен органий декхарех дола дош.

Іалам лорадара йолча НГІАССР Паччахьалкхен комитето цу хьакъехьара программа кийчъяьй. Из лохехьа кепатохаш я. Оаха дехар ду республике бахача нахага экологически хьал тоадарах йола шоай замечанешн предложенешн Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиуме хьаийта, сессе документаш кийчдеча хана дарех пайда эцар духьа.

XIII пятилеткен 2005 шерага кхаччалцен гонахьара Іалам лорадаран Іалама ресурсех дикагІа пайда эцарен тІаерзаяьча программа

КЕРТТЕРА ЛОСТАМАШ

1991—2006 шш. Іалам лорадара болх овлангара денз тоабара лаьрхІад:

— зене йола хІамаш фега аракхувсалга 2-зза кІезигде, цу даькъе, специфически — 80 процент, автотранспортни — 46 процент;

— промышленни предприятеша фега араххувса зене йола хІамаш тІеххьара хила йиш йолча нормашка дІакхоачае, из дарца 1996 шу хьатІакхачале, г. Грознен атмосфера зене йолча хІамашца бІехъялара фонови боарам лохбе санитарни нормашка дІакхоачийташ, хІаьта республика районашка — цу нормел лакхагІа доацаш, 2001 шу хьатІакхачале г. Грозне а республика районашка а ерригa зене йола хІамаш фега аратувсалга санитарни нормаша дІа ма деххара хулийташ лохде, хІаьта 2006 шерага — кхы дІахо а лохде;

— 1996 шу хьатІакхоаччаш, шера фега аратувса зене йола хІамаш 350 эзар тонн мара ма хилийта, 2001 шерага — 270 эзар тонн, 2006 шерага — 190 эзар тонн (1989 шера 482 эзар тонн яр уж);

— фо лорадара тІаерзаяьча мероприятей комплекс чакхъяккха, цу даькъе: экологически цІена долча доагорга тайпаех пайда эцар, теплоснабженена централизаци яр, традиционни йоацача, гонахьара фо бІех ца деча энерги яккхара тайпаех пайда эцар;

— автотранспорт кІезигагІа токсичность йолча доагорга а этилированни доацача бензинашка а йоаккхалга, болх баь яьнна газаш дІайоаха приборащ юкъейоалаелга диагностически посташи автомобилай технически хьала тІахьожам бу пункташи хьалъелга вІаштІехьдаккха.

1996 шерага:

— хий доадара боарам 15—20 процент кІезигбе;

— цІендаь доаца хиш хин объекташка чутувсалга дІадаккха;

— Госагропрома ерригача предприятеша цІендаь доаца хиш хин объекташка чутувсалга дІадаккха;

— берригача водопользователаша хин учет лелаелга вІаштІехьдаккха;

— хих дуккказа пайда эцара боарам промышленносте 81 процентага, йІовхалэнергетике 74 процентага дІакхоачабе;

— зене йола хІамаш дІакъоастаеча гІирсий низ 1,3-зза алсамбаккха;

— хий дехкача системай КПД 0,75-га дІакхоачае (1988 шера 0,62 яр из);

2000 шерага:

— бІехдаь хиш водоемашка чутувсалга дІадаккха;

— канализаци яран республикера ерригa стокаш цІенъяраи тІадерзадаь балхаш чакхдаха;

— мала мегаргдола хий промышленни хьашташта дІахьежаделга соцаде;

— биологически цІендаьча хих г. Грознен предприятешкен организацешкен пайда эца;

2005 шерага;

— хих дуккказа пайда эцара боарам промышленносте — 84 процентага, йІовхалэнергетике — 85 процентага дІакхоачабе:

— зене йола хІамаш дІакъовстаеча гІирсий низ 2-зза алсамбаккха, из дарца сточни хиш биззача боараме цІенделга Іалашде;

— промышленносто продукце цхьа единица хьаяра дІадохийтача хин боарам 30—35 процент лохбе, йІовхалэнергетико 1 квт/с электроэнерги яккхара — 50 процент;

— Индивидуальни автотранспорт йилара эша автомойкаш хьалъелга чакхдаккха;

— 50 эзар гектара тІарча тишъеннача хиш дехкара системашта комплексни реконструкци елга, 1,8 эзар гектара тІара коллекторно-дренажни сетеш эргайоахалгеи хьалъелгеи, хий диллара системай КПД 0,8 дІакхоачаелга вІаштІехьдаккха;

— юрташка централизованни хьисапе хий диллара боарам 96 процентага дІакхоачабе, 0,7 эзар километр дІоахал дола хинпроводаш яхка;

— лаьтта леладара Іиламанца чІоагІъяь йола система юкъейоалаяра, кхашта комплексни агрохимически окультуриванн яра боарамаш шердара ларда тІа лаьттан беркат лакхдара бола болх овлангара денз тоабелга Іалашдолда. 2005 шера гумуса дика баланс хулийтийла, ши эзар шерага кхоачача хана геттара кІезигйола чІоагІа кІезига е кІезига дІа-хьа даржаш дола фосфор, обменни кали кІезига дола дьгІений лаьтташ;

— тух увш долча лаьттай дерригa кхаш доаггІача хьисапе мелиоративни хьал долаш хулийталда 2005 шерага мистденнача лаьттай ерригa майдаш известковане 4—5 шера йолча циклага йоахийла;

— эрозена духьалара дукха мероприятеш юкъейоалаяра, обработкаштен тоадаь юха меттаоттадаьча лаьтташтен юкъе нийсхо яра чотагІа 2005 шерага лаьтташ эрозех лораделга Іалашдолда;

— оаха лаьтташ лораделга Іалашдолда, юртбоахама доацача гІулакхашта даьгІенаш дІахьежаелга соцадолда;

— хьун ресурсаш мамогга лора а йойла, уж дукхагІа хургйола гІулакх а долда;

— моттигера, пайданеча тайпаех дола доахан дукхагІа хулийталга, царех дикагІа пайда ийбелга Іалашдолда. хІаьта цун чотагІа 2—3-зза дукхагІа хулийтийла чарахьй даьгІений продуктивность;

— оптимальни боарамга кхоачийташ дукхагІа хулийтийла заповедни территорейи заказникийи майдаш;

— минеральни ресурсех пайданера оахкалаш йизза хьакъестаелга дукхагІа хулийталда.

Республика дегІаахара йолаш йолча материалашца ювзаш къоастаьй Іалам лорадара мероприятеш, керда хьаеш йола, хІаьта иштта шеръеш йола, реконструкци ю предприятеш. Іалам лорадара мероприятеш биззача боарамагІа чакхъяха декхарийла хилар иштта дІа а доладеш, юкъекхувла еза ресурсаш кхоеш йола, кІезига отходаш хулийта е вІалла отходаш ца хулийта технологически процессаши производстваши.

Таханара юкъара экологически хьал хьахьокх хьакхаьчача материалаша, Іалам лорадара де лерхІарех, декхарех, проблемаех, районашка йола экономика чоте а лувцаш, уж къоастаяра наькъехи методехи уйлаш е таро хулийт. 2006 шерага кхаччалца йолча хана республикерча Іаламах дикагІа пайда эцилга вІаштІехьдаккхара хоадамболлаш йола схемаш, планаш, отраслеви проекташ кийчъяра йола лард а хинна дІаотта йиш я цар.

Іалам лорадара балха программа чакхйоаккхилга тІадожаду дукхха мероприятеш кхоачашъяра новкъосталца.

Экономически даькъе дедезараш латт Іалама ресурсех пайда нийбарах, хІаьта иштта нормативах (кхы тІех яла йишйоацача боарамах а хулийташ) йоагІа бІеха веществаш аратувсара, нормал тІех фо бІехдарах (залпови е аварийни зене веществаш аратувсарах) кратни боараме мах оттабелгах, компенсационни фондаш хьаярах, бІехъяьча гонахьарча средана профилактика яра, Іалам лорадара даькъе кхыдола дедезараш дара цу средствех боаггІача хьисапе пайда ийбарах.

Правови нормативаш декхарийла я нах баха среда законагІа лораелга Іалашде, Іалама ресурсех кхомбеш пайда нийбайта, Іаламах пайда нийбара йола нормаши правилаши телхаярах бехктокхаме увзийта.

Социально - политически даькъе де дезараш Іалашде деза Іаламах пайда нийбара дешаш гласно, демократически, паргІата дувцарг а долаш, ерригача общества хьашт долаш йола экологически проблемаех йола решенеш тІа а эцаш.

Культурно-эстетически механизмо тІадожаду наха экологически просвещени елга, кхетам лулга, Іалама хьакъехьа поведене лакха культурно-нравственни принципаш хьахулийталга, квалифицированни кадраш кийчъелга.

Іаламах пайда эцара, гонахьарча гома экологически хьала сбалансированнии эффективнии доал де вІаштІехьдаргда гонахьара гом лорабаран Іаламах пайда эцаран йола республикански программа кхоачашъярца.

Программо чулоац халкъа боахама ерригача отраслей предприятеш, объекташ дегІакхувлар, реконструкци яр, технически керда яхар. Программага хьежжа хьадда мероприятеш вІаштІехьъяьхай, къаьст-къаьстача шерашка XIII пятилетке а 2006 шерага кхаччалца а Іалам лорадара гІулакхага дІагІоргдар белгалдаьккхад.

Белгалъяьккхача программага а мероприятешка а хьежар НГІАССР Министрий Совета заседане, из предприятеша, министерстваша, ведомстваша яь замечанеш теркал а еш НГІАССР Лакхехьарча Совета сессе чІоагІъе дІачуяла лаьрхІар.

Программа **лаьттай ресурсаш лораяран рациональни пайда эцарен** разделе лаьрхІад:

— хьуна лаьрхІа гаьнаш дІайогІа (1991—2005 ш.ш. 41 эзар гектар совгІа).

— агротехнически приемашца лаьтташ эрозех лораде;

— эрозена духьала, гидротехнически, села духьала, лаьтта такхара духьала гІишлон сооруженеш хьае.

Программа **баьцовгІай а хьайбай а дуне лорадара** разделе лаьрхІад:

— заповедникаш, Іалама паркаш (Джалка). къаман паркаш вІаштІехьъяха;

— 2001—2005 шерашка акха хьайбаш лорадара а уж дебадара а, цу юкъе биотехнически мероприятеш а лоархІаш, 835 эзар сомага кхоачаш ассигноване е.

Программа **хьуна ресурсаш лораяреп юхаметтаоттаярен** разделе лаьрхІад:

— юкъ-юкъе хьу теда:

— 2001—2005 шерашка хьу меттаоттаяра балхий боарам 9,1 эзар сомага дІакхоачабе;

— хьунаш биологически методаца зенерча садоаллача хІамаех а лазарех а лораеде.

1991 — 2005 шерашка 25,7 эзар гектар майда тІа хьу меттаоттае:

НГІАССР гІолла 2005 шерага города баьццара зонаш 75 эзар гектар майдага кхоачае; городий баьццара зонай майда 61,8 эзарга кхоачаш шерьелга Іалашде.

Биологически средствех ма хулла лораяра пайда а эцаш, хьу лораяра йолча интегрированни системага довлалга Іалашде.

Программа **хин ресурсаш лораяреп рационально пайда эцарен** разделе лаьрхІад:

— хий дІахецара цІенхаштта лимит оттае;

— бІехдаь хиш лаьттан тІерча хин Іамашка дІатувсара лимит оттае;

— белгалдаьккхад 2005 шерага кхаччалца къаьст-къаьстача пятилеткех сеца латта бІеха хиш цІендара лаьрхІа сооруженеш болх бе йолаялийта.

Программа **гонахьара фо лорадара** разделе лаьрхІад:

— дІаухача газех йоахка зене веществаш дІа а лувцаш фо цІендара йола установка болх бе йолаялийта;

— экологически цІенача доагорага довла, централизованни хьисапе йІовхал Іалашъе, энерге традиционни доацача тайпаех пайда эца, очистни сооруженешта монтаж е;

— кІезига отходаш хьакъестаеш йола а, вІалла отходаш хьа ца къестаеш йола а технологеш юкъейоалае, очистни сооруженешта монтаж е;

— къаьнара производстваш хувца е дІакъовла, кІезига отходаш хьакъоастаеш йола е вІалла отходаш хьа ца къоастаеш йола технологеш юкъе йоалае, г. Грознера промышленни а селитебни а зонаш шоайла ма хулла гаьна яха.

Грозне лаьрхІад дІаухача газашца йола зене веществаш хьалацара, уж фо бІехдергдоацаш цІенъяра йола установкаш болх бе йолаялийта.

ГРАЖДАНСКИ ОБОРОНАНА—ХАДДАНЗА ТЕРКО

Укх тІеххьарча шерашка вай мехка кІезига хиннаяц хьалха хинначул а боккхагІболча бехктокхамца граждански оборона низий таронех мах бара вай декхарийла деш йола событеш — Чернобыльски АЭС-е хинна авари, Арменен Таджикистанен лаьтта агар, укх деношка дукха нах а боабеш, Челябинск — Уфа яхача машиннаькъа участке хинна авари, иштта кхыяраш. Общественносто шерра дувца хІама а хинна дІаэттад машареча а тІом латтача а хана граждански оборона низашта шоай декхараш кхоачашде могаш хиларах дола дош.

Граждански оборонана перестройка яр хиланза даргдоацаш хилара керттера бахьанаш дувзаденна да тахханарча дунен халкъашта юкъерча хьалашца а. Парте Центральни Комитето, Советски правительствос дерригa шийна могар деш дале а, хІанз а тІехь бизза дІабаккханза ба тІом хьара кхерам. Цхьадола къаьнара тІема гІирсаш масее моттигашка дІадоахаш дале а, кердадараш хьадеши къаьнадараш эргадоахаши дукха моттигаш я дунен тайп-тайпарча регионашка, цудухьа кхы а лакхагІча боарам тІа баккха беза граждански оборона лоархІам. Цунца дувзаденна къамаьл хилар тха корреспондента Р. Аушева НГІАССР Граждански оборона штаба начальника гІонцаца И. И. Коновалова.

— Илиодор Иванович! Сенца дувзаденна да мехка а вай республика а тайп-тайпарча моттигашка хулаш дола цхьадола хатараш?

— Лакхе мел аьнначунца цхьана а, хІаьта иштта хІанз а тІехь дІабаланза болча тІема кхерамца цхьана а адамленна боккха кхерам тІатувсаш да кхы цхьаькха цхьа хІама — боахама гІулакхашка Іалаьмате дукха а химически веществаех пайда ийбеш а йола технологически процессаш, йоккха я энергех хьалйизан кхерамеча веществаех пайда нийбеши йолча объектий концентраци. Цунца бувзабенна дикка алсамбоал производственни аварешн тайп-тайпара катастрофаши, хатараш хилара бола кхерам. Факташа хьа ма гойттара, дукхагІча даькъе уж хилара бахьан да цу гІулакха бехктокхаме болча наьха компетентность ца хилар, профессионализм геттара лоха хилар, цкъаза цар хьадер цхьаккха а уйла ца еш, инженерни Іалашо йоацаш деш хилар. Цунца цхьана йолаш я машареча хана граждански оборона лоархІаме мах бе аьттув луш йолча цхьаькха факторий группа — цкъаза дукха нах бовш а доккхий материальни зенаш деш а дола стихийни хатараш.

— Іаламо деча хатарех вай къамаьл дувзаденна долчара Іа массехк дош алар ловра сона укх шера Ножай-Юрта, Ведана, Советски, МагІалбика районашка тохкамаш хилара бахьанех.

— НГІАССР территоре тІа Іаламо дергдола моллагІа хатар — лаьтта агар, тохкамаш хилар, боарамал тІех хиш дестар, ши-шегІа цІеран ялар, кхыдар хургхилар хьалхxе а ха дезаш а цох тхога хоам бе безаш а ба цу гІулакха бехктокхаме бола вай Іилманхой. тІаккха оаха а мел эша кийчам бергба цу хатарах хургдола зе ма могга кІезигагІа хилийтара. Сагага хаьтта дагІац моллагІа хатар — Іалама дар из дале а е сага беча балхаца дувзаденна дар — йоккхий производственни авареш. экккамаш, халкъа боахама объекташка цІи ялар — из дале а. Масала соахка нюль бетта кхерам тІаэттабар боарамал тІех Шолжен Тийрки дестара, декабре лаьтта заьгар, «Красный молот» заводе Іодахийтадар азотни кислота, цхьайолча объекташка, царна юкъе Ленина цІерагІа ГНПЗ а йолаш, цІи яьйнаяр, кхыдола хатараш хиннадар. Цудухьа тІема хана дукха адамаш доадеча герзах нах лорабарца цхьана граждански оборона тІадиллад баха нах. халкъа боахам хила тарлуча Іалама хатарахи, чІоагІа дохьаш доахкаш йола садукъа хІамаш фега араахарца ювзаеннача йоккхийча производственни аварехи лорабара декхар. Цунца дувзаденна смене болх беш бараш а предприятешта уллув баха нах а лорабара база хьаяра тІагІертта мел эшар Іалашдара декхар тІадуж цу предприятей кулгалхошта.

Цу хьакъехьа шоашкара дика масал гойт «Грознефтеоргсинтез», «Грознефть» объединеней, «Промавтоматика» НПО, «Грознефтегеофизика» треста подразделеней, машиннаькъа Грозный станце, кхыча предприятей граждански оборона формированей кулгалхоша. Кхерамзле лораяра мел эша гІулакхаш чакх а доахаш, цар хан-ханнахьа кхоачашъю дешара мероприятеш, шоашкара къаьгга масал гойт цу хьакъехьа деш мел долчун тІа.

— Уж мероприятеш кхоачашъеча даькъе керттера формаш малагІаш я шун?

— Керттерараш я ГО кулгалду-кадраш кийчъелгеи граждански оборона юхьнгаш Іомаяра йола месячникаш чакхйоахилгеи. Иштта, масала, укх шера февраль бетта яьча месячнике граждански оборона правилаш шоашта дика ховлга хьагойтар Л. Джамбулатов керте латтача Ленински района автодорожни служба, М. Байсувен Т. Орловаси кулгалдеча Наурски районе торговлени, кхачани, медицински службай формированеша.

Нийса решенеш тІа а ийеш, Іаламои производственни аварешеи даь хатар дІадаккхараи зе юхаметтаоттадаран даькъе шоай подчиненнешта говза кулгалдир № 1370 йолча автоколонна, городашта юкъерча телефонни станце, «Красный молот» завода, трамвайно - троллейбусни управлене, магистральни газопроводий управлене граждански оборона кулгалхоша.

Экстремальни хьалашка ГО даькъе лакха кийчо йолаш шоаш хилар хьагойтар «Терский» совхоза, «Россия» яхача колхоза, «Красное Знамя» яхача колхоза коллективаша. Иштта шоай декхарех дика лоархІайир Мекенски поселкови совета (Н. Васильева). Наурски станични совета (Б. Шагров), «Комсомольский» яхача совхоза (О. Талаев) формирванеш.

Цу лоархІамеча гІулакха йоаггІаш йола йоакхо ца ераш а гучабаьлар.

Царех ба, масала, Агропрома чуйоагІача ПМК-3, молкомбината АТП, Агропрома чуйоагІача СПМК-7, Нохч - ГІалгІай цІенош деча комбината, «Наурский» совхоза, Ищерски юкъерча школа, Наурски ПУЖКХ, кхыча организацей формированей кулгалхой. Укхаза эсала терко ю граждански оборона дешай, формировани личнй составаца йоаггІаш йола занятеш чакхъяхац. Іалашдаьдац эшаш дола документаш, кхы тайпа гІалаташ дувлийт.

— Цу тайпара моттигаш нийслуш хилара бахьанаш малагІаш да, Илиодор Иванович?

— Цу кхоачамбоацарий керттера бахьан да укхазарча кулгалдеча кадраша граждански оборонах йола шоай знанеш даим а лакхъяра боаггІача боараме йоакхо ца елга, шаблон а формализм а цар балха тІа дукха хилар, производства спецификон моттигерча хьалашен дІадеххача тайпара оттаяь йола ГО мероприятеш биззача боараме кхоачаш ца елга, занятеш яра кердача формаехи методехи пайда ца нийбелга, хІаьта цу дерригне а дикка лохъю граждански оборонана кийчо яра йолча ерригача система эффективность. Цудухьа овлангара денз айбе беза граждански оборона юхьнгаш Іомаяра кийчон балха дукхагІа теркам тІаухийталгах бола кулгалхой бехктокхам.

Ноаной доккхал

Ма сиха а йода-кх хьо. ДIахьежа а валалехьа хьатIакхоач пионерски галстук дIа а яьккха комсомольски знак дIайолла езар, тахан-кхоана яхар мо армейски форма тIаювхна кийчвалара яр а, хIана аьлча, гайпа-ганза хIара дезалга кхоач къонгаш накъабахара а уж цIабоагIача хана царна духьалъахара а йола саготонаш, цудухьа тахан даьшаноаноша шоайла деча къамаьлашка каст-каста хьахаза йиш я бIаьстан призыв, гуйран призыв яха дешаш. Юстара дисац из гIулакх тха заводе болх беча наха а.

Пхийтта шу даьннад Песнева Александра Григорьевнас тха предприяте къахьега. Къахата тIа а ца хьожаш хийцна почтови индексий а полевой почта а номераш цо ювцарах хоалу «стаж» йола салтечун нана из хилар. «БIаьстан призыв цIаяхийтарах дола приказ ара ма даьннадий, цудухьа дог а детталуш хьежаш я со укх деношка сай воI эскарера цIаварга. Сона а цIагIа мел волчоа а, доккха совгIат а деза цIей а хургда из цIакхаьча дий», яхаш дувц цо, фуд-малад хьа воIах, аьнна, шийга хаттар мел даьчунга.

А. Песневай къахьегама стаж 37 шерал тIехъяьннай, дика йовз заводерча наха цун дикагIа йола сага оамалаш, хьинар, камаьршал, ший гIулакхах бола бехктокхам. Атта дац да воацаш дезал хьалкхебе, хIаьта Александра Григорьевнай из дика вIаштIехьдаьннад.

Заводе дика дагавоагIа сержант В. Песнев. Укхаза ко практике хиннав из, контрольно-бустама цехе болх а беш, ше хьакхухьийтача письмошка предприяте къахьегаргдолаш юхавоагIаргва ше, яхаш, язду цо. Эггара бочагIа йола реликвеш санна лораду нанас командиро бардакал оалаш дайта письмо, байракха юхе даьккха сурт. ЦIавеча болх хьабара массехк кулг-говзал йолаш ва къона бIухо. Эскаре цо караерзаяй повара, плотника, каменщика, штукатура профессеш.

Заводерча цхьан коллективе — лабораторе — кхыметтел цхьан смене а къахьегаш ба Михальченко Александран Лукьянова Светланан. Цу шин кхалсага вахаре вIашкайоагIаш я кхы цхьаькха белгало а — гуйрийна эскаре гIулакх де бахаб цар къонгаш. ЦаI Юкъерча Азе кхаьчав, шоллагIвар шийй декхар кхоачащдеш ва Прибалтике. Арме вахалехьа кIезиг-дукха заводе болх бе а кхоаваьв Михальченко Виктор, хIаьта Лукьянов Дмитрий хьинар дола ялат кхедер хиннав, Сунженски района къоначa комбайнерашта юкъе призер а волаш.

Тахан массанахьа а дукха дувц цIагIарча дикача хьалтароно боча баьхачарна эскаре гIулакх де хала долгах. Из нийса а да. Даьх-наьнах, гаргарча нахах а къаьста, деррига а шоаш хьаде дезача хьале кхаьчача, шоашта нийслуча халонех кхералац, къахкац зIамига болча хана денз балхах дIабенна бараш. Цу тайпара къахьегама заналка йолаш ба хIанз эскаре гIулакх деш бола къона заводчанаш Тишков Виталий, Погорелов Евгений, кхыбараш. Армейски саготонех мукъабаьннаб ШаповаловгIар, БересневгIар, КострикингIар, иштта кхыбола дезалаш. Цар къонгаш цIа а баьхка хIанз заводе хьаьнала къахьегаш ба.

Тха предприяте массанена дика бовзаш ба БогатыревгIар дезал. Цар воI Александр а ва кастта цIава везаш. Тхацига слесаралла болх беш хиннав из, хIаьта воккхагIволча веший эстафета дIахохьош ва энергоцехе болх беш вола Игорь, кастта аргIа хьатIакхоачаргья цунна а армейски форма тIаювхара.

Завода дуккхача болхлой дезалий вахар ишта е вешта айхха дувзалуш да предприятеца: цхьадола бераш укхаза ух школе деша дагIача хана, профориентаце гома чухь экскурсеш еш е практике даьхке болх беш, хIаьта дуккхабарий дезала предприяти хинна дIа а эттай завод. Масала, сварщикалла болх беш хиннав укхаза Смирнов Геннадий, укхаза йоалаьй цо саг а, из хIанз тха ведомственни берий беша воспитательница а йолаш болх беш я, укхазара вахав из Советски Эскаре гIулакх де.

Кхетадеш да: хIара цIагIа сатувс шоай салташкара хоам кхачарга, хьем ца беш царга а язду «граждански» кердадараш дIадувцаш, шоай декхар дикагIа кхоачашде уж тIахьехаш. Эскаре гIулакх деш волча шоай дезалхочунга письмо яздеш дикка ха йоаю, масала, ВанюковгIар. Даси нанаси цхьана яздаьча письмоца конверта чудулл вошаси йишаси яздаьраш а. Ах шу гаргга ха яьннай Ванюков Михаила Прибалтике армейски декхар кхоачашду. Укхаза хьоашал тоссаденнад цун украинец волча цхьан зIамигача сагаца, хIаьта лоаллахарча часте шийй мехкахо, Грознера нохчий зIамига саг волга хайча командирага дехар даьд цо шоаш шиъ вIашагIтохара гIулакх чакхдоаккхадалар, аьнна.

Кхоачашдеш дола декхараш а вахара ха а мел эргаш яле а заводчанаш вIаши гаргакхувлаш да эскаре гIулакх де бахача шоай къонгех цар хIаране еш йола саготo цаI хилар. Хьалкхийнаб къонгаш, дай-ноаной, зIамагIболча вежарий-йижарий ког-гIортолга хинна ца Iеш, берригача мехка а тешами ондали хинна дIаайттаб уж, цар кара да хIанз вайна тIера сигале цIена а машаре а хулга, советски халкъ кортамукъа а сапаргIата а дахаргдолаш хулга.

С. АЛЕКСЕЕВ.

Доазол дехьара

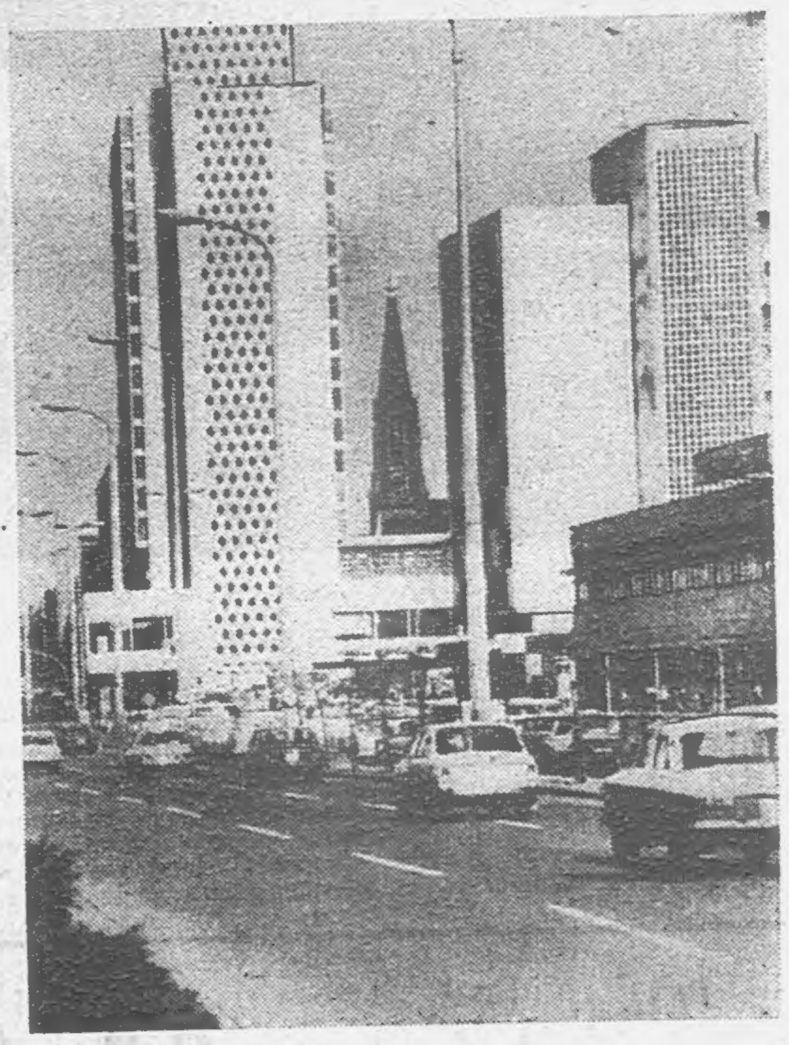

СУРТА ТIА: Берлин — Социалистически Немецки паччахьалкхен столица. Ганс-Баймлер-Штрассе улица тIа.

АДН-ТАСС сурт.

КНР юрта боахам:

таронаши реальносташи

Китай — дунен тIа боккхагIбола юртбоахама мохк. Из дуга а кIа а валови хьалкхедара даькъе хьалхарча моттиге я: дунен тIа керттерча моттигах цаI дIалоац боамби, кхеш, чай, шекара тростник, сом, дулхпродукташ хьалкхеяра даькъе а. Цхьабакъда, уж цифраш бахача нахах цхьан сага лаьрхIача дикка лохагIа я. Укхаза Китай дунен дегIадаьхкача мехкашта юхе 3 — 4-зза тIехьаюс. Миллиард совгIа нах кхачанца Iалашбара проблема Китае актуальни а йолаш юс.

Iаламга диллача Китае юртбоахама производства деррига доакъош дегIакхувлара беркате хьалаш да. ДIадахача итташ шерашка аграрни политика «зигзагашка» гIолла чакхбаьннача юртбоахама 70-гIа шераш чакхдоаллаш «шоллагIа вахар» дIадоладир. Ахархошта шоай доалахьа лаьтта хьаделча (дезала, арендни подряда хьалашка), цу тIа гIулакхаца шоай безам бар де бокъо елар. Массехк шера мехка практически ерригa юртбоахама продукташ хьалкхеелга цIаьхха хоалуш дегIадера.

БIарчча хьайийцача юрта боахама валови продукци 1978 — 1987 шерашка 80 процент дукхагIа хьалкхейир. Юртбоахама производство геттара чIоагIа дегIаера, 1980-гIа шераш юкъе кхачача хана мехка рекордни ялата хьувкъам чуийцар — 407 миллион совгIа тонн.

Цхьабакъда, тIеххьарча шерашка мехка иштта хьувкъам чуэца маганзар, хIаьта 1988 шера ялата, боамбе, даьтта доаха культураш кIезигагIа хьалкхейир. Цо баха нах кхачанца Iалашбара, промышленность бийдалца Iалашъяра гIулакх чоалхане дерзадир, иштта кхыча бахьанашца цхьана, мехка кхачан маьхаш лакхдалара кхерам тIабоссабир, сихйир инфляционни процессаш. Китай юха а ялат кхыча мехкашкара ийде дезаш хилар.

Юрта боахаме эттача хьало мехка кулгалхошка, китайски общественностага чIоагIа саготo яйтар. ХIанз каст-каста дувц экономически реформа дегIаахара резервех дукхагIча даькъе пайда ийца баьннаб, яхаш. «Сихха, эффективни де дезараш тIа ца эце, капиталовложенеш алсам ца йоахе, Iилма-технически карагIдаьнарех хьинаре пайда ца эце халкъа боахама цу лоархIамерча даькъе овлангара позитивни хувцамаш хуле тамаш я» — яздора «Женьминь жибао» яхача газето.

Юрта боахам дегIаухалга Iалашдара керттерча хьалех цаI — цун материально-технически база чIоагIъяр. Укхаза белгалдаккха деза, тIеххьарча шерашка из дакъа дегIакхувлара паччахьалкхено дIадохийтар кIезигдаь хилар. Масала, 1981 — 1985 шерашка юрта боахама гIулакхашта экономика ерригача капиталовложенеех 6 процент хьахьожадир, хIаьта, хьалха из цифра шозза лакхагIа яр. Укхаза дог доахар ахархошa, шоай доход лакхъелча дукхагIа дакъа юкъехьорг а производство шеръерг а хиларга. Бакъда, гIулакхе иштта хиланзар. Юрта бахача наха доходех керттера дакъа шоай вахара хьалаш тоадарга — чуIе цIеноп хьалдарга, быт вIаштIехьъяккхарга, хьалха эца йиш ца хинна хIамаш эцарга дIадохийтар.

Цунца юрта боахам дегIакхувлара, цунна модернизаци яра дешаш эшачул мелагIа къестаду. Реформа еча шерашка юртбоахама производствана механизаци елга дегIаденад. 1987 шера ахархой доалахьа яр (индивидуальни а коллективни а хьисапе пайда эцара) 880 эзар йоккха а юкъера а трактор, 5 миллион совгIа зIамига тракторaш, 175 эзар мухь кхухьа автомашина. Цхьабакъда, китайски масштабашка диллача геттара кIезига йолча цу техниках а эффективно пайда ийбац, царех цхьа дакъа массаза сецалатт, запасной оатхалаш, доагор, механизатораш ца тоъаш хиларах. БIарчча хьайийцача юртбоахама производстве хIанз а дукхагIбола болх кулгкара бу.

ХIанз паччахьалкхено шийй оагIорахьара юрта боахам хьаллацара дола де дезараш тIанийду. Царех цаI — 1989 шера цу даькъе паччахьалкхен капиталовложени 14 процент лакхъяр, дIахо продукци дIаэцара маьхаш лакхдар, юрташта удобренеш, кхыйола производственни материалаш дукхагIа лоаттаяр.

Китайски юрташ дIахо дегIакхувлачара чоалханерча проблемаех я юрта геттара дукха нах хилари алхха юртбоахама производстве, къаьстта лаьттанца къахьега таро ца хилари. Иштта а дукха йоккха йоаца лаьттан фонд (ерригача территорех 10 процент) хIара шера кIезигъю производственни а чуIе а гIишлош, наькъаш, иштта кхыйола объекташ хьалъярца. Укхаза хоам бу лаьтташ телхад, цхьайолча моттигашка Китая чIоагIа лоархIам бола ирригационни боахам доал ца деш тесса битаб, яхаш.

Юрташка подридни хьисапе болх барга довларца 100 миллион гаргга саг болх боацаш висар. Цудухьа Китае юрташка юртбоахамца бувзам боацаш, тайп-тайпарча хьисапе къахьегам хьинаре дегIакхувлара никъ хержаб. Дувцар да, сиха зIамига заводаш, фабрикаш рудникаш, гIишлон, транспортни предприятеш, хIаьта иштта лавкаш, харчевнеш, бытови гIулакхаш дара йола мастерскойш Iояхкарах. 1987 шу чакхдоалаш мехка цу тайпара 17,4 миллион предприяти яр, цига болх беш вар 90 миллион болхло.

Цу тайпарча предприятей сеть хьаяра паччахьалкхенгара капиталовложени эшанзар, вешта аьлча, цар паччахьалкхен бюджете дикка доход дIачуйохийт. Цунца цхьана къаьгга хьагуш да аграрни политика структуре гучадувлийтача кхоачамбоацарех хьахиннача цу гIулакхо дIахо йодача хана юртбоахама производство кIезигъяра, цун товарни боарам лохбара кхерам тIатувсалга, хIаьта цунца я городашка баха нах кхачанца Iалашбечара керда халонаш. ХIанз къаьстта юртбоахама йоаца предприятеш юрташка хьаяра гIулакха ограничительни де дезараш тIанийду.

Къаьгга гуш да ха дIа ме йода Китая юрта боахама бокъонца модернизаци е, езалга. ХIаьта из дукхагIа капиталовложенеш. Китаерча хьалашка болх бе йиш йолаш йола керда юртбоахама техника, баьцовгIаш лораяра химически удобренеш эш, иштта дуккхача миллионий ахархой лаьрхIа а юкъера культурни а боарам лакхбе беза яхалга да. Китае дика кхетаду стабильни, хIанзарча ханарча кIийлен тIа юрта боахам дегIакхувлар—из мохк прогрессага кхачара а из тоабара а керттера услови йолга.

Г. ГАНШИН,
экономически Iилмай кандидат.
(АПН).

НАХА ЛАЬРХIА БАЬЦАДААРАШ

Грозненски района «Тепличный» яха совхоз шийкъаьстта хьалаш долаш я. Укхаза я дIайхача хица йIоахъю, теплицаш субстраташ, кхашта ма эшша хий, говзал йола баьцадаараш леладераш. Цу дерригне толамаш а доахийт. Масала, дIабахача пхе бетта паччахьалкхенна дIаденнад 720 тонн баьцадаараш. Уж да соахка цу юкъа дIаденначул бIаь тонн дукхагIа. Дикка айяьй цар дикал. Цул совгIа баьцадаарий ассортимент а лакхъяьй. Боккхача безамца дIайийю наха цига кхеяь помидораш, нарсаш, укроп, хох, кинза, петрушка, кхыяр.

Йоккха башхалонаш йолаш дац бригадай балха хьокхамаш а. ХIана аьлча, хIара бригада ловш я социалистически яхье котало яккха. ХIанзарчоа хьалха йоагIа коммуниста Рыбина Зинаида Игнатьевнас кулгалду коллектив.

Раьза я совхоза директор З. Н. Амаева цхьоалагIча а йиълагIча а бригадаша дечоа.

ХIаьта теплицашка болх дIахохьош ба. Геттара дика къахьег баьцадаараш леладераша Коленкова Верас, Хасанова Малкана, Канаева Аружас, Заурбекова Тамарас, Якубова Хамас, кхычар.

С.-М. ЯСУЕВ.

КЕРДА ПРИБОР

МОСКВА. РСФСР Минздрава урологе Iилма-тохкама института медикаши Iилманхойи жамарашта долча лазараштa диагностикей дарбей дара лаьрхIа керда эффективни методаш оттаеш ба. Укхаза хьаяьй жамарашка хьахиннача кхерий дистанционно Iохьаш йола «Урат» яха аппарат. Иммунодиагностика лабораторе вIашагIъехкай лазерни нефелометр, цIийцарча тайп-тайпарча белокашта иммуноферментни анализ яра йола набораш. Уж кердадараш юкъе доаладар баьхан долаш доазол дехьара кIезигагIа аппаратурей ферменташи ийю.

Институте хIара шера толаме шовзткъеи итт сага жим хувц. Лораша а Iилманхоша а боккха болх бу РСФСР регинальни клиникашка диагностикан дарба дараи керда методаш юкъейоалае гIерташ.

СУРТА ТIА: Лазерни нефелометр вIашагIйоллача дакъа лоацаш хинначарех цаI, йоккхагIйола Iилман болхло С. Б. Городецкая керда прибор хьахьокхаш я.

А. МОРКОВКИНА сурт. (ТАСС фотохроника).

Iилма—производствана

Кховзткъа шу даьнначул тIехьагIа

Ер шу дIадоладенначa хьалхарча деношка СССР финансий министерствера «Грознефтехим» НПО дукхача хана денз сатийса «Хайтек» яха цхьана болх бергбола советско - американски предприяти хьаеллара бола хоам кхаьчар. Иштта дIайолаелар тха объединене керда этап. Белгалдакхха дезаш да, отрасле эггара хьалхарчарца йиззача хозрасчетеи самофинансированеи кердача системага яьнна из болх бе йолаенна хилар. Социалистическни, иштта капиталистически предприятешцара бувзамаш хила ма деззара чIоагIдаьд цо. Iилматехнически балхаш ду оаха кердача катализаторех йола проблемаш къестаеш, чIоагIа парафинаш хьадеш, лоацца аьлча, «Грознефтехима» доазол арахьа йола проекташ практически кхоачашъю оаха.

Парте инициативагIа хулаш латтача радикальни экономически хувцамаша таро хилийтай мехкарча, предприятешкен организацешкен кхыча мехкий фирмашца цхьана шинна а оагIонна пайдана дола бувзамаш леладе. Кердачунна юстара латтац «Грознефтехим» объединене викалаш а. ДIадахача, шера дукха переговораш йир цар «Фостер Уилер» яхача американски фирма предприяти хьалъяра даькъе. Ер шу долалуча хана из дош къоаста а дир.

Из санна йола партнер харжар цIаьхха дагалоацаш хинна хIама дац. Дуккхача хана денз «Фостер Уилер» йовзаш ба Грознера мехкдаьтта чакхдоахараш. Ткъаь иттлагIча шерашка цун проектагIа В. И. Ленина цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводе хьалйир атмосферни трубчати установка, дукха ха йоаццаш мара дIаяьккха яц из. Иштта цу заводе болх беш я № 11 йола установка (хьалха хинна «Фостер»). Из а цига хьайир 1930 шера. Долче «Фостер Уилер» яха фирма техха а тешаме а фирма я. ХIанз из эггара йоккхагIа а Iилма - технически даькъе Iалашъяь а йола фирма я малхбоалехьа. Цунна чуйоагIа Европера массехк инженерно - технически завод. Цига арахец мехкдаьтта чакхдоаха объекташ хьалъеча чIоагIа эшаш йола оборудовании подразделенеши.

«Хайтек». Цунна таржам дича, из да «углеводородни соединеней инженерни технологи» яхилга. Цун уставной фонд 700 эзар сом да, цунах 55 процент дар кхоач «Грознефтехима». Бувзама условех вай объединене американски оагIонна дIател разработкаш юкъейоалаяра дола документаци, еза бийдал чакхъяккхара йолча установкашта лаьрхIа, мехкдаьттах цIенъяь сийрда продукци хьакъоастаяра йолча установкашта, крекинга, машиндаьтта арахецача процессашта. Американцаша вайна хьакхухьийт автоматизированни хьисапе проектировани яра йола системаш, методика, стандарташ, экономически расчеташ яра йола ЭВМ яха программа, гIишлош хьалъяра йолча проекташта тIахьожам лоаттабара йола системаш, кхыяраш.

«Хайтека» проектни разработкай объекташ я атмосферно - вакуумни перегонка, каталитически термически крекинга, машиндаьтта хьадара, алкилировани яра йола керда установкаш хьалъяр а модернизаци яр а. Кхоачашдеча балхашта юкъедоагIа лицензировани елга, балха проектировани хьалъеш йола объекташ дIа-хьа нийсъелга, оборудовани хьаяра тIахьожам лоаттабелга, гIишлонмонтажнии Iилман - наладочнин балхаш, продукци арахецача производствана тIахьожам лоаттабелга.

Отечественни разработкех пайда ийбарал совгIа «Хайтека» бокъо я шийй партнер йолча «Фостер Уилерга» гIолла доазол арахьарча лицензиаторашца цхьана проекташ кийчъе. Цун викалаш кийча ба моллагIча заказчика технически прогрессах йола разработкай маьхера объективни информаци яла. Заказчика иштта таро я «Хайтека» викалаша кхоачашъяьча шийй хьаштдолча доазол арахьарча объекташка ваха хила а царга хьажа а.

Дукха ха йоаццаш «Хайтека» генеральни директора Б. Зюбас, технически директора П. Гервиша предложени елар дуккхача мехкашкарча цхьайолча мехкдаьтта чакхдоахача заводий, объединеней кулгалхошца цхьана болх бара. Цу даькъе «Грознефтеоргсинтезаца» а беш. Цхьабакъда, хIанзалца хьа Грозненски мехкдаьтта чакхдоахараша жоп деннадац царна. Тхона хетачогIа «Хайтекаца» цхьана болх бар пайдане хургда вай объединенерча предприятешта. Ше «Комсомольское племя» яхача кагирхой газетана интервью луча хана технически директора Питер Гервиша аьлар:

— Цхьана яьча предприяте толамаш дахар дукхагIча даькъе тийша да заказчикаш цунца дукхагIа хьашт долаш хиларах. Лоацца аьлча, «Хайтека» наIараш хьайийлла я цунца гIулакх хила безам мел барашта.

ХIанз укх сахьате «Хайтек» чIоагI а енна дIаотташ мара яц. ХIанз къоастаеш я цун структура, штат мел хила еза яха расчеташ еш я укхаза. Болх бе из йолаеннача кхоалагIча шера укхаза 139 саг. ХIаьта хIанз цкъара болх беш вар виъ саг мара вац. Кастта цу предприятера шоай болх дIаболабергба итташ болча советски специалисташа, «Фостер Уилера» инженерий группас. Грознера советско - американски цхьана къахьегара йола керда къона предприяти дика перспектива йолаши шинна оагIонна чIоагIа пайдане йолаши хургхиларах дог тийша ба нах.

С. БЕРЕЖАНСКИЙ,
«Хайтек» яхача советско - американски цхьанарча предприяте торгови бувзамаш дегIакхувлара йолча отдела заведующи.

ИЗ ДАГАДЕХАЧА БIАРГЕХ ХИЙ ДОАЛ

ГУРАХЬА 1943 шера Галашка дукха салтий баьхкар. Цар штаб яр Галашкарча юкъерча школе. Берашка аьлар, хIанзчул тIехьагIа цIагIа дешарга оаш. Цу хана со ворхIлагIча классе вар. Салтех лаьца дола къамаьлаш тайп-тайпара дар. Цхьабараша дувцар, «немец» доамацка гIолла чувоагIа, цудухьа баьхкаб салтий, шоллагIчар йоахар, моттиг йовза, наькъаш тоаде гIерт уж. Долчча тайпара цхьанена а хацар цар леладер. Гуйре чакхъяллалца нахага наькъаш тоадайтар. Массане а дувцаш хозар, Щеча Эскаро «Курски дуга» яхача немций бохабаьб, низ а ийша тIехьашкабаьннаб уж, яхаш.

1944 шера 20 феврале хабар дера Пригородни районера нах СибарегIа бахийта кийчбеш ба, аьнна. Цу хабарах Галашкара нах тешацар, хIаьта а цхьабараш шекбувлар. 1944 шера 22 феврале делкъел тIехьагIа доккха а доацаш лоа диллар. Цу бийсан аьхке ваха кийчвелар сада. Топи гIапи вIаштIехь а яьккха, Iовнжар из. Юртара нах цхьаккха хIама дага а доацаш, мерзача набарах беннабар. Хацар царна, са тоссача хана, шоаш мехках боахаргбий.

1944 шера 23 феврале са сийрда даланза йолча хана, наькъашкеи бешамашкеи гIолла удаш салтий бар. Эггара хьалха цар еттача автоматаша кIалдитар зIанарех мукъадовла гIерташ кхувсалу жIалеш. Иштта дийра тха коара жIали а. Корахи наIарахи еттача хIамаша сомадаьхар тхо — 10 дезалхо. ЦIагIа чуваьлар ши салте. Цхьанне аьлар: «Кулгаш айде! Даьна эрсий мотт хацар. ШоллагIчо аьлар: «Укх цхьан цIагIа дар хьаэца, кхычахьа кулг ма тоха, 10 минот ха а я шоана кийчдала, тIаккха майдане хьаргда шуга, ала дезар». Ворда тIа хIамилгаш а ехка, майдане тхо дIакхаьчача, хьатIаухаш бар кхыбараш а.

Майдан юкъе латтача истола юххе вагIар погонаш яда саг. Аз дехарца, хий чудоттара эша ведар я. салтечун топ букъа тIа а латташ, юха чувахийтар со. Тха коа, дагарца москалий юртош а доахаш, шоашта даа хIама кийчдеш салтий бар. Ведар а яхьаш со юхавеча, майданера дезал дIабахийтабар. Кхыча нахаца, Слепцовская яхача станце дIакхаьчача, дезалах дIакхийтар со. Йизза латтар товарни вагонаш. Сарахьа эшелон йолаелар. 25 дени бусп яхар эшелон. Яа йоаца хIама, доаца хий, вагона чура хьадж, Iоха а Iовижа а йоаца моттиг — бокъонца йола жожагIате яр из.

Вагонаш лораеча салташа, йоккхача узлови станцешка, паровозаша кIори хийи эцача хана мара хьаеллацар вагоний наIараш. Наькъа халолланзар боккхийча наха, бераша, исташа. Байнараш кIорахи лайхи дIа а бувхкаш йодаш яр эшелон. Цхьайолча йоккхача станцешкара, байнараш лораша шоаш дIакхухьар. Дакъа, гола, каш мичад ца ховш бисар дукха мискаш. Новкъа болхача хана, наха шоашта хетар дувцар, цхьабакъда цхьаннена а хацар эшелон малагIча оагIорахьа йода. Массанена а дезаш дар сихагIа вагона чура аравалар.

Златоуст яхача станце кхаьчача, 10 минота арадалийтар тхо. Гобаьккха латташ яр хоза, нийса корсамаш, кIайдакхаш. Царга хьежаш со латтача хана, йоланна поезд сихъелар. Ведда водаш, эггара тIехьашкарча вагона лагIа тIа вала кхийра са. Цу чу хиннаяр ха тIа хувцалуча салтий штаб. Царахьа. Духьал хьекхар шийла мух, цхьаннена а магацар миха духьал отта, бIаргаш мара ца гуш къайла яр батамаш. Шелалахи моцалахи кIалдиса бераш делхар. Делкъел тIехьагIа наькъаш дIа-юха къеста доладелар. ВIашагIкъастача хана, мархIа а беттаьуш белхар къонахий. Из хьадагадехача, хIанз а велха дог доагIаш дар гIулакх. Тха дезал Борки яхача юрта нийсбелар. Юрта бахача наха дукха дезал чуэца тигацар, 10 дезалхо вола тхо, 18 дийнахьа клубе дагIа дезаш нийсделар.

рех цхьанне ши пхьарс а лаьца дIачуваьккхачул тIехьагIа, хаттараш де болабелар кIай кетараш ювха эпсараш. Юххера а цхьанне аьлар: «Хьо зуламхо хила веза, тхо вагон эккхийта воаллар, дIаотта, аз тепча тохаргья хьона» сатем эттар, эпсараш шойла бIарахьежар, массехк минота хилар из туржаI. Тепча яларга со хьежача хана, из Iочу а ела, хьатIавенача салтечо со мархIа а велла, аьлар: «Лоаман лаьча да хьо». ШоллагIча станце эшелон сецача, сона маьхи, нахчеи, даьттеи а денна, дезал болча дIавигар со салтечо.

1944 шера 18 марта Петропавловски областерча Смирново яхача станце Iодаьхар тхо. ЧIоагIа гIадбаха бар шийлача фега арабаьнна нах. Из гIадвахар дукха гаьна даланзар. Цу сарахьа тхо клубе чу а дехка, лораде оттавир ши салте. Клубе шийла яр тоха са доацаш. Пенах хьалтеха доаллар Сталина портрет, лохе яздьдар: «И. В. Сталин — халкъий баьчча».

Нах бе-башха а доацаш хьежар цу портретага, хацар царна шоашта из Iазап тIаоттадаьр Сталин волга. ХIанз царна эшар дар чехкагIа бIоахбаларн хIама даари, бакъда, из долаш дацар. Кхалнахи, бераши ювргIаш тIа а хьоарчадаь багIар, хIаьта къонахаша доладир «чехка зикар», кхолха бар го, удар уж сиха, иштта мара вIоахлургволаш дацар гIулакх. Эга доладелар цIеношт, тIаккха из фуд а ца ховш, ха тIа лаьттача салташа урагIа автоматаш етта йолайир. Баьхкар дукха милицонераш, чIоагIа цец а боалаш, «зикар» сацдалца бIарахьийжар уж.

ШоллагIча дийнахьа соалозащцен гIапи доладелар тхо. Колхозаш ядача оагIо-

1944 шера апрель бутт бовча хана, лоа цхьайолча моттигашка даша доладелар. Колхоза кхашка бодача наькъ тIа латтар лозунг: «Нах! Ма гулделаш кIи канаш. Лайна кIал Iа даьккха ялат — доxьаж!» Из йоазув теркал а ца деш, (цхьабараштa цу тIа фуд а хацар). мецбеннача наха кIи канаш гулдора, тIаккха царех даькка кIа а дуар. БIаьсти яьлар. Мецбеннача наха буци баьца овлаши дуар. Цул совгIа, тIаккхийтар тиф яха лазар. Цо къахетам боацаш, мангало буц хьокхаш санна, нах легабора. Тифо боабир са даи, нанеи, кхо йишеи. 1944 шера аьхки моцалахи тифахи кхоалагIа дакъа гIалгIай байра ала йиш йолаш да. Массе а хана Кавказе баьхача наха ла магацар укхазара климат, дагадоацаш бовра нах.

1945 шера, бIаьсти, Советски нах Коталон ди дездеш бар. Вайнаха хетаделар кастта шоаш юха ДаьгIастен чу (иштта оалар вай мехках цу хана) гIоргболаш санна, бакъда, царна хетар хиланзар. Цу хана Москве баьгIа Сталин, Молотов, Каганович, Берия «спецпереселенцашта» керда таIазар вIашагIдоллаш хиннаб. ХIара юрта оттайир «спецкомендатура». 15 шерал тIехьаьнна нохчoи гIалгIаи дIаязбир, бетта диазза кулгаш язде дезаш. Лийцача наьха хьисапе бар вайнах.

1948 шера арадаьлар «Закон о правовом положении «спецпереселенцев» яха керда закон. В. Молотова кулг а яздаь. Керда «закон» латтар 12 пунктах. Ше вахача юртара 3 километр дIаховаха йиш йоацаш дар оттадаьр. Цу хана со тракторни бригаде учетчик вар. Цкъа бригаде венача коменданта хайра, са йоазув хоза долга. Цо яздаьча каьхатах, 10 дийнахьа мукъавалийтар со балха тIара. «Спецпереселенций» карточкаши расписка ши яздеш яьккхар аз из ха. Эггара тIехьара расписка сайна яздир аз укх тайпара «За самовольный выезд в пределах расселения более 4 километров, мне объявлено 20 лет каторжных работ». Карточкаш яздаь даларга хьежжа, наха кулгаш яздора. Цу халача хана, цхьаболча наха дувцаш хозар: «горные бандиты», «изменники», «предатели». Иштта сох а хилар «горный бандит» 14 шу мара доацаш хьа а. Бакъдар аьлча, дукхагIчарна хала хетар гунахьа доаца нах мехках баьха хилар. Из гIулакх чIоагIа новкъа долаш бар эрсий: Асауленко Надежда Михайловна, Кабанец Степан Евстафьевич, казахаш: Ахметов Кхазарки, Садвакасов Кхастай, кхыбараш а.

Шоашта тIаккхаьча хьал мелла хала дале а, вайнаха дика болх бора, цхьабакъда, хIара ког дIа мел ловзача хана шоаш баьха моттиг дагайоаллар, чIоагIа саготдора. Бригадаш мел йолча метте балха Iобахьийта нах бар. Бригада юххе гIолла тIехвоалача хана къаьстта сайрийна, хозар кхалнаха лекха гIайгIане ашараш:

Делкъелца догIа делхаш,
Делкъел тIехьагIа дарз делхаш,
Кхы чудерза фусам йоацаш,
ДаьгIастенчур даьлар вай.

Сарралца сагIа дехаш,
Сарралца дийхар, сарахьа дуаш,
Кхы чудерза фусам йоацаш,
ДаьгIастенчур даьлар вай.

ЙоагIарийй-те хоза Iуйре,
ЙоагIарийй-те хоза сайре,
Нана яла цун,
Кхы гургийй-те ДаьгIастене,
Вохалургвий-те ДаьгIастене.

Ва даьла, далара вай,
Везан даьла, далара вай,
Даа доацаш, дувха доацаш.
ДаьгIастенчу дахаш лелаш.

Вайнахага Iазап хилар наьха цIиймерг — Сталин валалца. ТIаккха гучаваьлар цо мел йхар кхоачашдеш хинна наьха моастагIа Берия. Вайнаха тIера бала дIалайжар, дIаяла йолаелар «спецкомендатураш». ХХ партийни съездо бехкбоацаш мехкагIа даьха къамаш юха цIадахийта оттадир. нийсхо котъяьлар. Сталина къизалахи, цо бехк боацаш боабаьча нахахи лаьца дукха язду. Сайгара тIатоха безам ба са, цу хьакъехьа. Сталина юхе оттаве мегаргвар Гитлера новкъост Даймехка тIом болча хана 6 миллион жугте вийна Адольф Эйхман. XIX партийни конференце оттадаьд личноста культ йолча хана боабаьча наха Москве памятник оттаде. Сталин — наьха цIиймерг, цудухьа цун каша Щеча майданера дIадаккха деза.

Т. ХАШИЕВ,
хьехархо.

Москве вай мехкаи США-ней юкъерча гIулакхерча отношеней исторе эггара хьалха океана дехьа советски самолеташ эцарах йолча контракта кулгаш яздир. «Авиаэкспортагара» СУ-26М яха кхоъ спортивно-акробатически самолет нийцар «Помпано эйр сентр» яхача компане.

Уж самолеташ П. О. Сухой цIерагIча машинашъеча заводе вIашагI а ехна, хьаяьй. Уж дукхагIча даькъе композиционни материалех хьаяьй, цудухьа геттара чIоагIа я. Цо царна фегарча акробатика аггара чоалханегIа йола фигураш а комплексаш а кхоачашъе таро лу. ТIеххьарча шерашка хиннача дунен халкъашта юкъерча яхьашка Советски Сборне СУ-26М яхача самолеташца 59 дошо медаль яьккхар.

Столица Тушински аэродроме хьожаш американски делегаце чIоагIа теркам тIаэзар, кхыча советски спортивни машинашта - планерашта, иштта ЯК-52 яхача самолета.

СУРТА ТIА: СУ-26М яха спортивни самолет столица Тушински аэродрома летни майда тIа.

(ТАСС фотохроника).

Театр—са безам

ХIара сага вахар ший тайпара сийрда даьккхад Октябро. Цун новкъосталца гучаяьннай цхьаццане а бIарччача къамий а таланташ. Иштта теркам тIаувзаш кхел йолча сагах лаьца дувца лаьрхIа ва со унх тIа. Нохчаштеи гIалгIаштен хьалха йовзаш ца хинна сценически искусство дегIаяр цун цIерца дувзаденна да. Со вувца гIертар ва поэт Саидов Билал.

Из ахархочун воI ва. Шин халкъ духовни дегIадара дизза дакъа лаьцад цо. ХIаьта тахан театр — РСФСР паччахьалкхен преме шозза лауреат. Актераша сийлен цIераш лелаеш, столични киностудешка фильмаш увттадеш хилча, театра исторех лаьца язде эггара хьалха болабеннарий цIераш дагайохийта еза, аьнна хет сона.

Духхьашха дIададу хIама массаза а хиннад халагIа. Энтузиазмаца из дувзаденна хилар а яц керттера хало. Актер хилар сийдоацаш лоархIаш хиннад цу хана, хIана акхча, шарIо мегийташ хиннадац искусстваца дувзаденна цхьаккха - а тайпара хIама. Иштта духьале а йолаш, хIама доаццача метте дIадоладе дезаш хиннад гIулакх.

1931 шера г. Грозне театральни студи йийллача хана Махнеты яхача лоаман юртара юххьанцара школа мара яккханза вола къеча ахархочун дезалера Саидов Билал Грозне воагIа. Цу хана къаьнарча промыслашка болх беш яр № 1 йола горнопромышленни училище. Ше училище дIаоттарах а нефтяник хургхиларах а геттара доккхал деш вола юртара кIаьнк вахаре геттара чунийр. Дешара тIера вола из массаза а книжкаш дешаш вар. Островске, Шекспира, кхычар язъяь пьесаш дукхаезаелар цунна.

Цигга сатем байна хьайзар зIамсаг, театрах лаьца литература лехаш, Белинске произведенеш ешаш хилар из. ТIеххьара театре а вера. Юххьанца театр да ала йиш йолаш а дацар из. Къаьнарча промыслашка Пролетарски батальона цIерагIча культура ЦIагIа вIашагIъелла художественни самодеятельноста кружок лархIа йиш йолаш дар из театр.

Культура ЦIен художественни кулгалхо хиннача Шанин Василий Павловича (из ше городской театре актер вар) гучадаьлар кIаьнк хIаман хьисап долаш хилар. Иштта, лакхача дегIара куцсибат долаш а вар кIаьнк. Из Iомаве волавелар из. Билал Саидовича хIанз а тIехьа дагавоагIа ший эггара хьалха хинна хьехархо. Дукха ха ялалехьа нохчий къонача театра хьалхарча режиссера Шатов Владимира труппе хьех Саидов.

Керда зама дIайолаенна хаяр из. Иштта, театре баьхкабар Къулбехьерча Россе а Закавказье а вовзаш вола А. А. Тугановн цун дешархо Алим Магомед-Задеи. Цар а зийра къона актер театр дезаш хилар.

Тайп - тайпарча планагIа йола бехктокхаме ролаш телар цар актера. ХIаьта, уж ролаш тIехдика цо ловза а йора. Нохчий а гIалгIай а шоай драматурги йоацаш яр. ХIаьта театр классика Iомаеш, творчество лакхъяра наькъаш лехаш, тIатеIIа болх беш дар. 30-гIа шераш юкъе кхаьчача хана юххьанца нохчий литература дIадоладаьча Бадуева Саидова творчество дегIаера. Къона актер даим а йоазонхочунца оагIув билла гIертар. ХIанз а тIехьа дагайоагIа сона Б. Саидова цун пьесех кхелла чIоагIа безаме, къаьгга оамалаш. Уж я «Партячейка секретарь», «Большевистский сев», «Красная крепость» яхача пьесашка къонача актера ловзаю кхо роль: кIайча эпсара Ювсапа, пулеметчика Петрова, иштта Джухурга. Зрителашта дага а дацар уж ролаш ловзаер цхьа саг ва, аьнна.

ДегIадоагIаш латтача къонача театра новкъостал деш тайп-тайпарча къамий театрий говзанчаш бар.

1934 шера Тифлисе деша яхар юххьанцара нохчий театральни студи. Нохч - ГIалгIай къона а говза а актераш иштта безаме тIаийцар Шота Руставеле цIерагIча Грузински паччахьалкхен академически театро.

Актерий говзал Iомаярал совгIа, Билала кIоаргга уйла а еш, дукха художественни книжкаш дешар. ДикагIа йола эрсий произведенеш, гуржий къаман классика Iомайора цо. Къаьстта езаелар цунна, Руставеле, Шекспира, Мольера, Шиллера, Островске произведенеш.

Сиха дIададахар дешара шераш. Билала Грозне цIавеначул тIехьагIа пьесашка революционни ролаш ловзайора. Режиссер хила а хьежар из. ХIаьта цун дукхагIа уйла латтар литературни кхолламага. Тифлисе ше волча хана стихаш язъеш, пьесашта таржам деш, тIатеIIа болх бора Билала. Из нохчий репертуар шеръе гIертар. Ж.-Б. Мольера «Лекарь поневоле», Б. Биткевича «Ходжа Насреддин», Шейкинеи Тур вежарашен язъяь йола «Очная ставка» яха спектаклаш нохчий меттала юкъейолайир театра репертуара.

Цу хана тхона цхьаннена а ховш дацар тха новкъост актер а переводчик а — дукхача актех латтача ший тайпара йолча пьеса тIа къахьегаш волга.

1938 шера драматически произведене конкурсе «Зайнап» яхача цун пьесана шоллагIа преми елар. Городерча къеча наха паччахьа колонизаторски политикана еш хинна духьале ювцача исторически драман тема яр из.

Саидов Билала доттагIал леладеш хинна волча С. Бадуева кхолламе а из тема тохкаш яр, хIаьта а, вай халкъий къонача сценически искусстве керда аьнна дош санна лаьрхIар «Зайнап» яха пьеса. Халкъа вахар дика довзаш ший тайпара халкъа вахарера хьанийца образаш хьакхолларо а пьесай метто а толамга кхоачавир къона драматург. Пьеса оттаяьр нохчий хьалхара режиссер Гарун Батукаев вар. Цул тIехьагIа Б. Саидов йоазонхой Союза членалла дIайийцар.

Театрацара безам дIабаьнна хиннавац Саидов. Йоазонхой Союза журналистий Союза член воллашехь а, къона волаш ший безам тIаувзаш хиннача вода из. Тенинкий театра режиссералла болх бу цо. 1957 шера Х. Нурадилова цIерагIча театре литературни даькъа заведующи волаш хул. Б. Саидова таржам дань 50 совгIа пьесаш оттаяьй республика театрай сценаш тIа. «Юбилей», «Хирургия» яха А. П. Чехова миниатюраш яр уж. Ч. Айтматова «Тополек мой в красной косынке», яхача повеста инсценировка, Э. Ремарка «Последняя остановка», Б. Горбатова «Юность отцов», иштта кхыяраш а. Б. Саидова таржам даьча спектаклий пьесаш: «Без вины виноватые» (А. Островский), «Кровавая свадьба» (Г. Лорко) зрителеша а критико а чIоагIа лакхерча боарамагIа лаьрхIай.

Драматургически произведенена таржам делга ший тайпара искусство я. Сцена закон довзаш хиларал совгIа, къаьстта ший тайпара кхетам болаш, боарам бовзаш хила веза из деш вар. Б. Саидова 1937 шера таржам даь произведенеш иштта хиларца наха гарга а езаш а я таханарча дийнахьа а.

«Вай ханара турпал» яха М. Ю. Лермонтова чоалхане роман йоазонхочо нохчий меттала яьккхаяр. Б. Саидова язъяь 11 пьесеи, прозеи поэзин тIайола 20 книжка да. Цун кхолламе къаьгга гуш я гражданственность, интернационализм.

Цо яздаьча сборника тIа я, тIехдика лирически стихаш, «Нана», «Хьалхара безам», «Iуйре — лоамашка», «БIаьсти», кхыяраш а. Эздела, гIулакхаца, безам лоархIаш, халкъа ираз бахьан ший вахар дIалургдолаш кхетам луш я уж стихаш.

1918 шера г. Грозне 100 дийнахьа лаьттача тIем тIа еннача, цIеча медийшийна— нохчий йоIа, Арсанова Фатимайна хеталь я, «Сестра-воин» яха цун поэма.

«Два детства» яхача поэме хьалха дIаяхача хана дийша боацаш хиларагIа лайна Iазап а таханарча денна дола ираз а дегагIозле а нийса хьахьокха вIаштIехьа даьннад автора. Цу произведене турпал Акмирза деша долхача берашка укх дешашца кхайк:

Хьажалаш, хьажалаш
ДIадахараш диц ма делаш,
Шоай долаш долчун
Кхы а дукхагIа хам белаш.

«Солнце в горах», «Сердце зовет», «Храбрый Сулима» яха эрсий меттала яьха изданеш а я Саидов Билала поэтически сборникашта юкъе. Ширача замалахьара гIулакхаш леладеш бола нах бегбоахаш да «Глупый черт» яха Б. Саидова сборника тIара дувцар. Ший тайпара поэтически жанр йолаш хиларо къестаю вай юбиляра произведенеш кхыча поэтий творчески произведенейх. Цун поэтически мотт геттара гарга ба нохчий фольклоре бувцаш болча метта, цудухьа цун стихаш чоалхане йоацаш, халкъо бувцаш болча метта гарга я. Мотт чоалхане боацаш хиларца, турпалий образаш халкъа юкъера хьанийца хиларах тарра «Два детства» яха поэма автора язъяьча произведенех толашагIа йолчарех лоархIаш я.

1989 шера, юбиляра цIей долча деношка, Нохч-ГIалгIай книжни издательствас «Моя любовь» яха Б. Саидова книжка арадоакхх. Цу сборника юкъеяхай хьалха араяланза йола 20 произведени. Б. Саидов ваь 75 шу далар а кхолламе а общественни вахаре а хьинаре дакъа а лоацаш 55 шера болх бар а дездарал совгIа, къаман культура дегIаяра ший тайпара йола этап санна дезду вай из цIей.

Билал визза къахьегамхо ва. Наха везаш, кура воацаш, безаме саг ва из. Ийшача метте дика новкъост а ва.

Иштта, литературни кхолламе толамаш дахарах Нохч-ГIалгIай АССР-а Лакхехьарча Совета Сийлен грамота, СССР-а журналистийн йоазонхойн союзий грамоташ тийнна цунна.

Из унахцIена хилар а ловш, даькъала вувцаргва вай хьамсара доттагIа, воша, йоазонхо, поэт, театральни деятель Б. Саидов.

Хь. ШАИПОВ,
Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни артист.

Итогаш яьй

НГIАССР Министрий Совето, Нохч-ГIалгIай облсовпрофо республика городашкен районашкен паччахьалкхен страховани яра хьакъехьа социалистически яхь лелаярах бола соцам тIаийцаб. Страховани яра йола план республике укх шера 111,3 процент кхоачашъяьлга а, планал совгIа 34 эзар сомал дукхагIа ахча нийцалга а белгалдаьккхар соцам тIа.

Цу балха тIа дикагIа дола толамаш даьхар Урус-Мартановски, Грозненски, Ачхой-Мартановски, Малгобекски, Надтеречни районаша.

Цунца цхьана из болх геттара ледара лелабу г. Грозиерча Заводской районе, вахара страховани яра программа кхоачаш йинза йисай г. Грозиерча Ленински районеи иштта Аргун яхача городеи.

Белгалдаьккхар, страховани ярах доагIаш дар -дизза хьакхоачаш дале а, Назрановски, Наурски, Ножай-Юртовски, Советски, Старопромысловски, Шелковски районашка страховани яра договораш кIезигагIа увттадеш долга.

Октябрьски районе цуюкъа йинза яргйоацача страхованех доагIаш дар хьаца луш болча наьха боарам лакхбеннаб, хьалха санна, геттара лоха ба страховани яра боарам Шалински, Ачхой-Мартановски, Малгобекски, Надтеречни районашка.

Страховани яра райисполкомашеи горисполкомашеи лоаттабеш бола тIахьожам ледара лелабарах Шалински, Заводской, Ленински районашка йинза яргйоацача страхованех доагIаш дар дIа ца луш бола нах геттара дукха ба.

Хьалхарча квартала социалистически яхьа итогашка а хьежа, НГIАССР Министрий Совето, облсовпрофо хьалхара моттиг цхьаннена ца хьожае лаьрхIад. хIаьта шоллагIа моттиги 400 сом премии Урус-Мартановски района хьожаяьй, кхоалагIа моттиги 300 сом премии — Грозненски района.

САЛОIАЧА ДЕНОШКА

ШОАТТА, 10 ИЮНЬ

С. М. Кирова цIерагIа культурен салаIарен парк. Лохера аллея. 9.00. Книжкаш дукхадезарий клуб. Книжкай выставка. Книжкаш дIа-юха хувцар.

С. М. Кирова цIерагIа культурен салаIарен парк. 6.00. «УнахцIено» клуб. 7.00. «Энтузиаст» футбольни клуб. 9.00. Болх беш я аттракционаш, кемай станци, зооуголок, ловзарий автоматаш, белама цIа. 12.00. «КIай ладья» шахматни клуб. 13.00. Духовой оркестр. 15.00. Игротека. 19.00. Вокально - инструментальни ансамбла концерт. 20.00. Дискотека. 20.30. Хроникально - документальни фильмаш гойтар.

В. И. Ленина цIерагIа ДК. 8.00. Ло баккхарен хIамаш тегарен курсаш. 8.30. Машинкаца аьхинга хIамаш яра курсаш. 8.40. Берий гитаристий кружок. 15.00. «Дизайн быте» курсаш. 16.00. Халкъа драматически театр. 18.00. Балетни студи. 18.00. Духовой оркестра концерт. 19.00. «Импульс» дискотека.

Н. К. Крупскаяй цIерагIа ДК. 11.00. Технически кхоллама кружок. 14.00. Ло баккхареи хIамаш тегареи курсаш. 18.00. «УнахцIено» клуб.

Химикий ДК. 13.00. Ло баккхарен хIамаш тегарен курсаш. 16.00. «Лидер» спортклуб. 17.00. Камерни хор. 18.00. Духовой оркестра концерт.

Сердалон болхлой цIа. 9.00. «Рукодельница» клуб. 16.00. Гитаристий ансамбль. 18.00. Кагирхой салаIара сайре.

«Красный молот» завода ДК. 11.00 — 23.00. Видеосалон. 11.00 — 8.00. Iарбий меттала къамаьл де Iомаду вай. 16.00. «Вай беш» клуб. 16.00. Английски мотт Iомабу вай.

Пролетбата цIерагIа ДК. 13.00. Фирма «Гименей». 14.00. «Теремок» киноклуб. 20.00. «30 шерал тIех ха яьннарашта» яха вIашагIкхетарий клуб.

«Оргтехника» объединене ДК. 11.00. «Росинка» киноклуб. 19.00. Видеодискотека.

М. Горьке цIерагIа клуб. 11.00. «Теремок» киноклуб. 12.00. «Къона пожарник» яха киноклуб.

С. Орджоникидзе цIерагIа стадион. 9.00. Профсоюзий ДФСО 1-ра болхлой Спартакиада. 9.00. Футбол. Профсоюзий ДФСО Горсовета хьалхле.

КИРАНДИ, 11 ИЮНЬ

С. М. Кирова цIерагIа культурен салаIарен парк. Лохера аллея. 9.00. Книжкаш дукхадезарий клуб. Книжкай выставка. Книжкаш дIа-юха хувцар.

С. М. Кирова цIерагIа культурен салаIарен парк. 6.00. «УнахцIено» клуб. 7.00. «Энтузиаст» футбольни клуб. 9.00 Болх беш я аттракционаш, кемай станци, зооуголок, ловзарий автоматаш, белама цIа. 12.00. «КIай ладья» шахматни клуб. 13.00. Духовой оркестр. 19.30. «Барт» яхача вокально - инструментальни ансамбла концерт. 20.00. Дискотека. 20.30. Хроникально - документальни фильмаш гойтар.

В. И. Ленина цIерагIа ДК. 8.00. Ло баккхарен хIамаш тегарен курсаш. 8.30. «Росинка» яха халхара ансамбль. 8.40. Машинкаца аьхинга хIамаш яра курсаш. 9.00. Балетни студи. 10.00. «Улыбка» яха халхара халкъа ансамбль. 12.00. Бальнии дискои халхарий школа. 13.00. «Меридиан» яха халхара халкъа ансамбль. 14.00. «Дизайн быте» яха курсаш. 15.00. «ЦIагIара медсестра» яха курсаш. 18.00. Художественни самодеятельноста концерт. 19.00. «30 шерал тIех ха яьннарашта» яха салаIара сайре.

Н. К. Крупскаяй цIерагIа ДК. 9.00. Технически кхоллама кружок. 14.00. Ло баккхареи хIамаш тегареи курсаш. 15.00. «Къона ленинец» яха берий кинотеатр.

С. М. Кирова цIерагIа ДК. 9.00. «Говза кулгаш» яха клуб. 12.00. «Мультик» клуб. 15.00, 17.00, 19.00. Видеотека.

Химикий ДК. 9.00. «Оашаш тега». 10.00. «Денал» клуб. 14.00. Хореографически кружок. 19.00. Юмора сайре.

«Красный молот» завода ДК. 11.00 — 12.00. Видеосалон. 10.00. Гитара лакха Iомавалара кружок. 13.00. «Космонавт» яха берий кинотеатр. 13.00. «Кружевница» клуб.

Пролетбата цIерагIа ДК. 17.30. Духовой оркестр. 18.00. «Дуне тахани кхоанен» яха лекторий.

«Оргтехника» объединене ДК. 12.30. Iалам дукхадезарий клуб. 20.00. «Спектр» дискоклуб.

М. Горьке цIерагIа клуб. 9.00. «Говза кулгаш» яха клуб. 15.00. «Непоседы» яха халхара коллектив.

С. Орджоникидзе цIерагIа стадион. 9.00. Профсоюзий ДФСО 1-ра болхлой Спартакиада.

Редактор
О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

ГРОЗНЕНСКИ МЕХКДАЬТТА ТЕХНИКУМО

1989-1990 дешара шера дийнахьарчен заочнии отделенешка дешархой хьаэцарах хоам бу

Специальносташ:

Скважинашта тохкам бара геофизически методаш (дийнахьарча отделене).

Пайдане охкалаш йола моттигаш лахарен тахкарен геофизически методаш (дийнахьарча отделене).

Химически соединеней дикала химически тIахьожам лоаттабар (дийнахьарча отделене).

Мехкдаьттаи газовни скважинашта эксплуатаци яр (дийнахьарен заочнии отделенеш).

Мехкдаьттаи газовни скважинашта бурув тохар (дийнахьарен заочнии отделенеш).

Техникуме деша дIаотта безам барашкара заявленеш дIаэц:

Дийнахьарчен заочнии отделенешка 1 июне денз 31 июлага кхаччалца.

Деша дIаоттараша экзаменаш дIалу:

дийнахьарча отделене — 15 июле денз 25 июлага кхаччалца;

заочни отделене — 1 августе денз 10 августага кхаччалца.

Деша дIаоттараша экзаменаш дIалу:

8 класс яьккха бараш — математика (устно), эрсий метта (диктант).

10 класс яьккха бараш — заочни отделене — математика (устно), эрсий мотти литературен (сочинени).

Деша дIаоттача хана эш: образовани хиларах дола документ (подлинник), 086-у формагIа оттаяь йола медицински справка, къахьегама книжка тIара (балха стаж йолчарна) администраце чIоагIъяь йола выписка, 3х4 боарамагIа дола 5 сурт, эскарца гIулакх леладарах дола документ.

Техникума адрес: г. Грозный, Цеткина ул., 14/53.

Академика М. Д. Миллионщикова цIерагIча Къахьегама Цеча Байракха орден лелаеча Грозненски мехкдаьтта инст итуто дIахойт.

Дийнахьарча отделене студенташ дIаэцара йолча объявленена тIатохаш кхы тIа деша дIаэц укх специальностех: 0703 — Доагора - энергетически комплекса доакъошка доал дари экономикен.

Тха адрес: 364902. г. Грозный, ГСП-2, Революце пр., 21. Грозненски мехкдаьтта институт, приемни комисси. Телефон 22-16-15.

ХЬАМСАРА ЭЦАРХОЙ!

«Алмаз» яхача тика чу болх беш я езача маьхегIа йолча металлах хьаяь йола хIамаш хьаэцаш йола пункт.

Хьанийцача езача маьхегIа йолча хIамаех доагIаш дола ахча цу сахьате дIалу.

Тоаш доаца ахча IотIадиллача, шун таро я шоашта езаенна йола моллагIа ювелирни хIама эца.

Ширъенна е еха йола дошох, дотох хьаяь йола изделеш, пхьегIаш, монеташ, иштта еха е кагъенна йола дото портсигараш, подсвечникаш, дошох хьаяь йола цергаш, сахьатий корпусаш хьаэц пункте.

Адрес: пр. Ленина, 6, «Алмаз» яха тика.

Тика болх беш я Iуйрийна 10 сахьат даьлча хана денз сайрийна 19 сахьат даллалца.

Ювелирторг.

РАДИО

10 ИЮНЬ,
ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — «ЦIагIара академи».
9.00 — Камерни оркестра концерт.
9.30 — Шера ханаш. Июнь.
10.30 — Мультфильм.
11.00 — Дай-ноаной ди — шоатта.
12.30 — Будапештски бIаьстан фестивала концерташ В. А. Моцарт.
12.55 — Социализма мехкашка.
13.25 — «Россия» яха республикански эрсий халкъа ансамбль. Солистка — СССР халкъа артистка Л. Зыкина.
14.25 — «Гушдар — теша хала дар».
15.25 — Документальни фильма премьера
16.25 — «Вай берала сигале». Худ. фильм. (Киргизфильм, 1967 ш.). (Дукхьашха).
17.55 — «Планета». Дунен халкъашта юкъера программа.
18.55 — Т. Уильямс. «Татуированная роза» яха М. Горьке цIерагIча СССР МХАТа фильм-спектакль.
21.00 — «Ха».
21.40 — Телезрителa спутник.
22.00 — Популярни ашарий кердадараш.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Юрта сахьат.
9.15 — «ЖожагIата бода никъ». Худ. фильм. 2-гIа сери.
10.45 — Е. Ионова.
11.00, 13.00 — «Кердадараш».
11.10 — Музыкальни абонемент.
12.00 — «Дийна дош». «Ахматова Аннай иневски адресаш».
12.30 — Якутскера передача.
12.50 — Документальни фильма премьера.
13.10 — «Лидер». Худ. фильм.
14.30 — Вай долча хьоашалгIа — И. Кобзон.
15.00 — «...Ялхайтта шу даланзеи бокххагIеи».
15.45 — Мультфильмаш.
16.30 — Шоана, бераш. «СелаIад» журнал (гIалгIай меттала).
17.00 — «Спасибо! — Пожалуйста!» яха передача.
17.30 — Концерт (гIалгIай меттала).
18.00 — «Оаш сога яздадар...» Худ. фильм.
19.30 — Теннис. Франце йийлла чемпионат.
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!»
20.15 — Яйга атлетика. Дунен халкъашта юкъера яхьаш.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Анна Петровна». Худ. фильм. 1-ра сери.
22.45 — «Лув кхера: кIира хиннараш».
23.00 — «Анна Петровна». Худ. фильм. 2-гIа сери.
00.10 — Теннис. Франце йийлла чемпионат.

11 ИЮНЬ,
КIИРАНДИ

I ПРОГРАММА

8.00 — «Кердадараш».
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — «Iуррехьа».
10.00 — Советски Союза гIулакх ду аз!
11.00 — «Iуйрийнара почта».
11.30 — «Дунен гонахьа». Альманах.
12.30 — Фаьлг болча хьоашалгIа. Мультфильм.
14.00 — Музыкальни киоск.
14.30 — Йийллача наIарий ди.
15.15 — Мультфильм.
15.25 — «Взгляд» яхача передача кIиранден выпуск.
16.25 — «СелаIад» яха халкъа кхоллама телепрограммай Дунен халкъашта юкъера VIII фестиваль.
17.00 — «Юрта сахьат».
18.00 — Дунен халкъашта юкъера панорама.
18.45 — Мультфильмаш.
19.40 — Теннис. Франце йийлла чемпионат. Финал Францера передача.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Здравствуйте, доктор!» яха передача.
21.55 — Бокххийчарна дола мультфильм.
22.05 — «Братиславская весна» яха эстрадни илле Дунен халкъашта юкъера конкурс. ЧССР-ра трансляци.
23.25 — Футбольни обозрени.
23.55 — Теннис. Франце йийлла чемпионат. Финал Францера передача.

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е отта!
8.15 — «Дестан» ансамбль. Ашхабадера передача.
8.40 — Документальни фильма премьера.
9.00 — Телевидене Читински студе программа.
10.05 — Мультфильм.
10.15 — «...тIех ха шун яле».
11.00, 13.00, 17.00 — «Кердадараш».
11.10 — Р. Штраус. Симфонически поэма.
12.00 — «Земля тревоги нашей» яхача циклерча документальни фильмай премьера.
13.10 — «Органни зале».
13.35 — «ДогIаш вахар санна». Къонача художницах И. Сашневах йола очерк. Тюменера передача.
14.05 — Мультфильмаш.
14.45 — «Баьццара лампа». Л. Ю. Брик — В. В. Маяковске кхоллама пропагандист.
16.00 — Москва — Вашингтон телемост: школах йола уйлаш.
17.00 — Будапештски бIаьстан фестивала концерт. И. Гайдн.
17.30 — Теннис. Франце йийлла чемпионат. Финал.
18.30 — Киносерпантин. 1-ра дубль.
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!».
20.15 — Киносерпантин. 2-гIа дубль.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Здравствуйте, доктор!» яха передача.
21.55 — Киносерпантин. 3-гIа дубль. «Деррик» яхача серецарча «Экзамен» яхача художественни фильма премьера. (ФРГ, ТВ).
22.55 — Яйга атлетика. Дунен халкъашта юкъера яхьаш.
23.25 — «Ер дагадоал дуненна».
23.40 — Киносерпантин. 4-гIа дубль.

12 ИЮНЬ
ОРШОТ

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Фильм-спектакль.
10.40 — Футбольни обозрени.
11.10 — «Русалочьи отмели» яха художественни фильм. 1-ра сери.
12.25 — «Сакъердаме старташ».
15.35 — «Тхо долча студе Бернович Ирина».
15.55 — «Вай деной хроника». Киножурнал.
16.05 — ЗIамига концерт.
16.20 — «Объектив».
16.50 — Мультфильмаш.
17.35 — «Каратаи» яха Саранскера передача.
18.00 — «Автопортрет». Вайн экономикен.
18.45, 23.10 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — «Хозалга гIолла—динанга». Кельнски хор СССР-ре.
19.45 — «Русалочьи отмели» яха художественни фильм. 1-ра сери.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — СССР халкъа артиста А. Попова творчески сурт.
23.25 — Документальни фильма премьера.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Iилма-довзийтара фильм.
8.45 — Илли гаьнардар, юхердар.
9.25 — Итальянски мотт.
9.55 — «Гостья из будущего» яха берашта дола художественни фильм. 1-ра сери.
11.00, 13.00, 23.55 — «Кердадараш».
11.10 — «Спортивни арена». Документальни фильмай премьера.
11.40 — Илли дIаоал СССР халкъа артисткас Л. Зыкинас.
12.40 — Мультфильм.
18.00 — Документальни фильмаш.
18.45 — Информационни программа (нохчий меттала).
18.55 — Документальни фильм.
19.15 — Информационно-музыкальни программа.
19.40 — Нохчий мотт Iомабу вай.
20.10 — Мультфильм.
20.25 — «Дукхаеза ашараш». Концерт.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Фиеста Филиппина» яхача ансамбла выступлени (Филиппины).
22.20 — ЦТ фондашкара. «Перед экзаменом» яха художественни фильм.
23.25 — «Iуйрийнара почта». (Юхагойтар).

ТЕЛЕВИДЕНИ

10 ИЮНЬ. ШОАТТА

7.15 — «Юрта вахар» (нохчий меттала).
7.30—7.45 — Хоамаш. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30—8.45 — Реклама.
10.40 — «УнахцIено» радиожурнал (гIалгIай меттала).
11.00 — «Школьни глобус».
11.30—12.00 — Къонала хьалхашка.
13.00 — «Сатирически микрофон» радиожурнал (гIалгIай меттала).
13.20 — СССР халкъа депутаташа дувц (нохчий меттала).
13.35—13.45 — Музыка.
15.15 — Концерт.
16.00 — Боахама расчет — ускорене стимул.
16.15—17.00 — «Кавказа Iуйренаш». Радиожурнал.
18.00 — 19.00 — «Музыкальни почта».

11 ИЮНЬ, КIИРАНДИ

7.15 — Передачай программа.
7.20 — Республикански газетий обзор.
7.30—7.40 — Хоамаш. Хаоттам.
8.15—9.00 — «Примите поздравления» яха передача.
11.20—12.00 — КIиранден музыкальни программа
15.15—15.30 — Наха долча товарашта — лакха дикал (гIалгIай меттала).
16.00 — Литературни Нохч-ГIалгIайче.
16.30 — «Дешархо» (нохчий меттала).
16.40—17.00 — Киргизе ашараш.
18.00—19.00 — «Иллеца доттагIал долчарна». Концерт.

12 ИЮНЬ, ОРШОТ

7.15 «Дерригa и нийчадий гурахьа дув ялат чузцара?» (гIалгIай меттала).
7.30 — 7.35 Хоамаш. Хаоттам.
7.45 Передачай программа.
7.50 — 8.00 Музыка.
8.15 — 8.45 Iуйрийнара концерт.
9.15 Арендни подряда эффект (гIалгIай меттала).
9.30 Халкъа тIахьожам болх беш ба.
9.45 — 10.00 «Наькъа кхелаш». Л. Яхъяева дувцар (нохчий меттала).
15.15 — 15.45 Концерт.
16.00 — 17.00 Информационно-музыкальни программа. Радиостудера прямой трансляци.
18.00 Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.10 Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.20 — 18.40 «Кагирхойи хан» (нохчий меттала).

Тахан республике гIоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, юкъ-юкъе догIа а делхаш, (цхьайолча моттигашка теха а делхаш), малхбузехьара секунде 3 — 8 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 21 — 26, Грозне 24 — 26 градус йовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоанеи ломмеи хувцалуш морхаш а, йолаш, цхьайолча моттигашка догIа а делхаш, ша а тохаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 3 — 7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсан 12 — 17, дийнахьа 23 — 28 градус йолаш хилеи тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68; отделий: партийни вахара — 22-53-12. промышленностеи транспортеи — 22-75-81, 22-65-01; юрта боахама — 22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22 89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: партийной жизни — 22-53-12, 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81: 22-65-01; сельского хозяйства — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ00185. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1873.